

Dr Marija BRIDA

BENEDIKT BENKOVIĆ

1967.

INSTITUT
DRUŠTVENIH
N A U K A

THE END

BENEDIKT
BENKOVIĆ

Gov. W.
50/86

UVOD

Kad istražujemo kulturnu prošlost našeg naroda potrebno je osvjetliti ne samo one likove koji su po značajnosti svojih doprinosa stajali u prvome planu suvremenih kulturnih zbivanja otvarajući nove horizonte i zalažući se za pobjedu te nove otvorenosti, nego i skromnije pojave savjesnih umnih radnika koji »boreći se u zajedničkoj palestri«¹ dadoše vrijedan udio u oblikovanju općeg profila svog vremena. Prosuđivanje takvog udjela naših ljudi, ostvarenog u domovini ili u stranom svijetu, u nekim je slučajevima tek u početnim fazama; nemamo kritičkih prikaza njihovog rada, ponekad im ne znamo niti podrijetlo i životne okolnosti. U našem »sticanju domovine misli« koja danas ima oblikovaniji i čvršći osnov u »tvarnoj domovini«² može, međutim, potpunija svijest o vlastitoj prošlosti doprinijeti razvitku misaone sadašnjosti, koja nas povezuje sa smisle- nošću općeg kulturnog zbivanja.

U pojave koje se doduše ne ističu naročitom znamenito- šću, ali upotpunjuju sliku našeg sudjelovanja u kulturnom do- gađanju kasnog XV i ranog XVI vijeka, spada i Benedikt Ben- ković. Njega nećemo naći u središtu renesansne ustalasanosti duhova, u otvaranju novih vizija čovjeka i svemira; djelatnost mu je upravljena na čuvanje tadašnje tradicije i djelomično samo prožeta humanističkim niansiranjem misli. Ta bi djelat- nost dakle, padajući u doba kad smo u nacionalnim i interna- cionalnim relacijama mnogo dali, mogla ostati nezapažena, no kako mu se djela danas čuvaju među raritetima ranog štampar- skog umijeća, a svjedoče o obrazovanosti i kritičnosti duha, to mogu biti interesantna i za onog koga ne zanima sva mnogo- likost načina kojima čovjek kasnog srednjeg vijeka, još sav u

¹ Kako se izražava B. Benković u predgovornim napomenama »ad discipulos« svog izdanja Epidiktikona skostističke logike.

² Varirana misao iz rektorskog govora Franje Markovića održanog 19. listopada 1881. na Sveučilištu u Zagrebu.

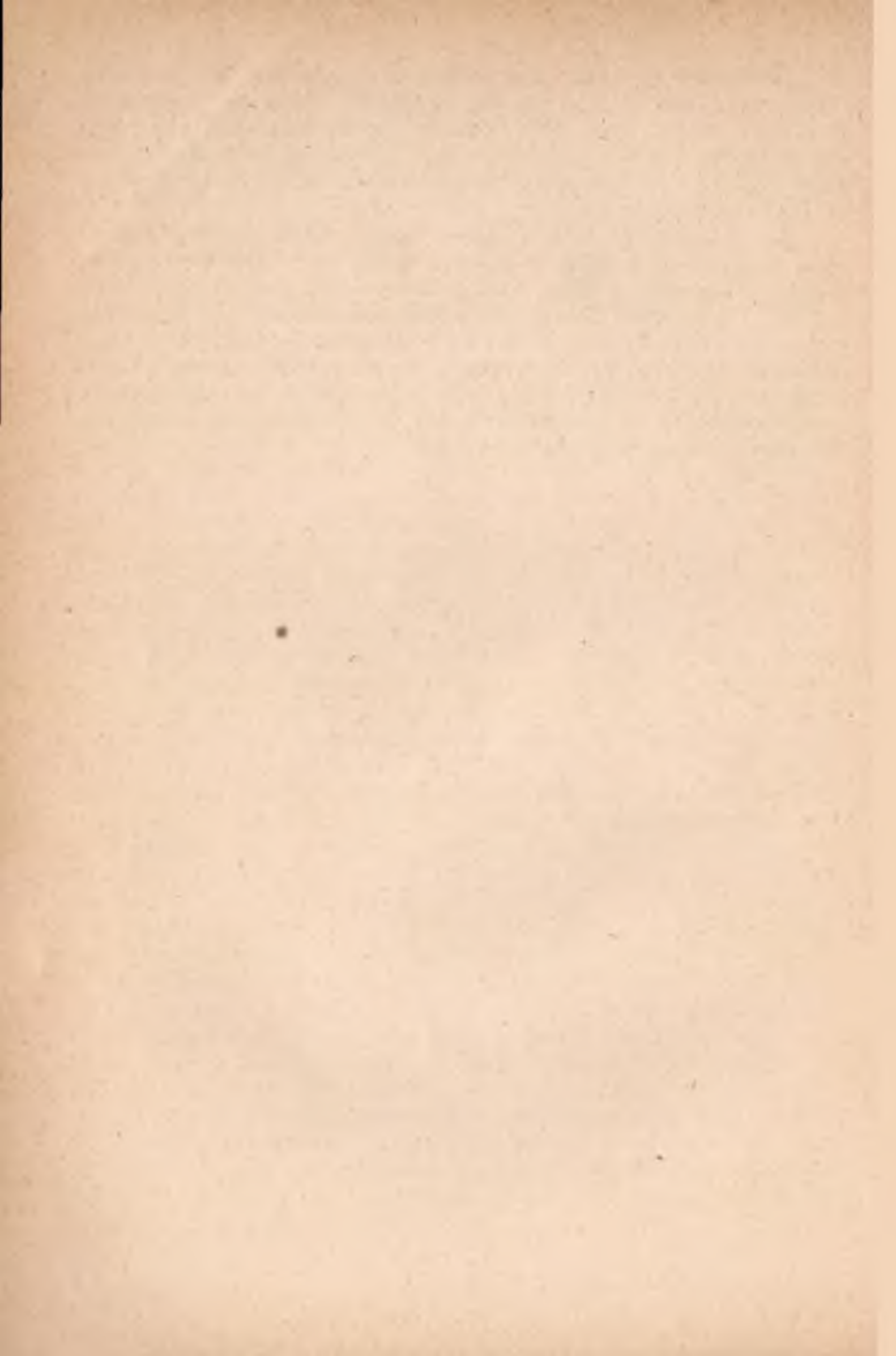

transcendentnosti, svježinom poneke poredbe ili obratom misli, odaje nemir buđenja koje se posvuda zbiva.

Premda je Benkovićev život većinom prolazio unutar samostanskih zidina, on ipak nije ostao izoliran od burnih zbivanja svog vremena nego je, na svome sektoru i sa dosta neugodnosti po sebe, aktivno u njima učestvovao. Franjevački red se je već od svog osnutka odlikovao konkretnom kritikom suvremenih odnosa vlasništva, koja se je, u nemogućnosti da pređe u širu društvenu reformu, ispoljavala prvenstveno u odnosima unutar samog Reda. Još iz XIV stoljeća vukao se je sukob između konventualaca, koji su obitavali velike samostane (*»loci conventualia«*) i zastupali stanovište opravdanosti privatne svojine pojedinih samostana bez ograničavanja njihovog bogaćenja, i opservanata, koji su nasuprot tome naglašavali održavanje pravila Reda (*observantia Regulae*) ističući ideal apostolskog siromaštva, s time da imovina pojedinih samostana pripada papi koji predstavlja crkvu kao cjelovitu zajednicu. Opservanti su težili osamostaljenju svojih samostana od labilne discipline konventualaca i u tome smislu reformirali svoj način života. Da bi se održalo jedinstvo Reda nastojao je papa Martin V na generalnom kapitulu franjevaca u Assisu godine 1430. da se formuliše jedna posredna linija prihvatljiva za obje stranke. Tako nastale *»Constitutiones martinianae«* su doduše na tome skupu bile prihvaćene, ali ih je otklonio tadašnji general Reda, kao i neki provincijali. Jedinstvo dakle nije postignuto, nego se je sukob sve više produbljavao. To je i razumljivo, budući da su konventualci izražavali težnje kapitalizma koji je u svom radanju počinjao urastati u sve pore društvenog života, a opservanti predstavljali (na tom planu) kritiku i opoziciju tih težnji. Zanimljivo je, međutim, da su opservanti sve više jačali i iz tog čitavog sukoba izašli nadmoćniji (uprkos privremenih neuspjeha). Sukob se je, neminovno, zaoštrio u XVI stoljeću kad uzima većeg maha prvobitna akumulacija kapitala. God. 1517. sazvao je papa Leon X generalni kapitul franjevaca u Rim. Na tom su se skupu svi oni koji su prihvatili martiniansku reformu kao *Ordo fratrum minorum* (Red male braće) odvojili od konventualaca, koji je nisu prihvatili. Unutar Reda male braće postojale su opet znatne razlike između onih koji su težili izrazitom održavanju pravila Reda (opservanti) i onih koji su doduše prihvatili reformu, ali u načinu života provodili labilniju disciplinu, uz dosta individualnih odstupanja (reformati ili martiniani). U toku godina koje su slijedile nastojalo se je oko smanjenja razlika te jedinstva jednih i drugih.

Benković je tada, kao istaknuti opservant, bio profesor teologije na jednoj od njihovih značajnih ustanova, Conventus Aracoeli u Rimu. God. 1522. određen je međutim da, kao delegat generala, uzme i realnog učešća na jednom sektoru tog sukoba gdje je, radi ispreplitanja političkih faktora, bilo nemoguće postići povoljno rješenje.

Kao u većini slučajeva kad se radi o našim ljudima koji su radili i živjeli u drugim zemljama, tako se i u utvrđivanju podataka o Benediktu Benkoviću susrećemo sa mnogo poteškoća; čak se, u njegovom slučaju, te poteškoće odnose i na razdoblja kad je boravio u Dalmaciji. Da mi je ipak uspjelo osvijetliti neke momente njegovog života i rada u mnogome zahvaljujem Braći samostana sv. Frane u Zadru, koji su mi stavili na raspolaganje svoju biblioteku, a neki od njih savjetima pomogli u nalaženju literature o Benediktu Benkoviću.

I — NAPISI O BENEDIKTU BENKOVIĆU U NAŠOJ LITERATURI

U našoj historijskoj i filozofskoj literaturi Benedikt Benković se doduše više puta spominje, ali samo u sasvim kratkim napisima koji se većinom oslanjaju jedan na drugi.

Konstantin Božić (Boxich) u *Orazione sacra* spominje B. B. među zaslužnim franjevcima sv. Jeronima: »... il P. Benedetto Bencovich o sia Begna da Zara lettore di Teologia nel Convento di Aracoeli a Roma indi Procuratore Generale della Cismontana Famiglia«. ¹ Citiram ovaj napis doslovno, jer je on najraniji (1842.) od onih u kojima sam našla uz prezime »Bencovich« i »Begna«; a također i najraniji domaći publicirani napis o B. B., koji mi je bilo moguće naći. Vjerojatno je Božić, tadašnji provincijal franjevačke provincije sv. Jeronima, uz pravo prezime stavio i talijanizirano, što je tada bio dosta raširen običaj. To, naravno, ne bi ukazivalo na veze između porodica Benković i Begna. Božić točno navodi ustanovu na kojoj je B. B. djelovao, kao i da je bio i na čelu dalmatinske franjevačke provincije.

Šime Ljubić u svome *Dizionario biografico* kaže: »Begna (Padre) Benedetto iz Zadra, profesor na Univerzitetu Sorbonna, gdje je zaslužio titulu »Monarcha znanosti«, kako je zabilježio 'Benedictus Bencovich Dalmata dictus Scientiarum Monarca Obs. Prov. Jadert. V. Begna' u jednom katalogu onih koji su se u svoje vrijeme istakli u Parizu, i Spader. God. 1520. bio je odlikovan dostojanstvom Definitor generalis.« ² — Nema nikakve oznake o tome o kojem se katalogu radi, a djelo Octaviana Spadera *Catalogus de Minoribus suae provincite S. Hieronymi nuncupatae*... »Boniae 1686. — vjerovatno se kao rukopis (?) nalazi u Assisu. (Biblioteke kojima sam se mogla služiti ga nemaju). Tako ne mogu utvrditi na temelju čega S. Ljubić uzima da je Benedikt Benković bio profesor na Sorbonni, što onda ve-

¹ Boxich Constantino. *Orazione sacra*, Zara 1842. p. 24.

² Gliubich Simeone: *Dizionario biografico*. Vienna 1856. p. 25.

činom ponavljaju naši domaći autori. Nije isključeno da se radi o nekoj zamjeni личности nastaloj u vezi s time, što Ljubić stavlja B. B. u porodicu Begna.

Donato Fabijanić govoreći u *Storia dei Frati Minori* o historiji franjevačkog samostana u gradu Pagu kaže da je paški kaptol god. 1585. odlučio pozvati minorite-opservante da osnuju samostan u njihovom gradu, a da je vjerojatno prvi pokretač te zamisli bio otac Benedikt Benković »za kojega se smatra da je porijeklom ili rođen u Pagu. Samo ime tog vrijednog franjevca bilo je dovoljno da u duše svojih sugradana inspirira takvo sveto djelo«. ³ Zatim se govori o Benkovićevoj ulozi u rješavanju sporova između franjevačkih samostana u Wroclawu i Goldbergu. (Podatke za to uzima iz Wadinga). Fabijanić također navodi (str. 180) da je B. B. na jednom pergamentu tituliran »minister generalis provinciae Dalmatiae«. Ne kaže se o kojem se pergamentu radi. On ga u tom smislu uvrštava u svoj popis provincijala za god. 1518. kao »Benedetto da Pago« (na kraju istog djela, str. 377). — Fabijanićeви podaci su neovisni od Ljubićevih i više se slažu sa Božićevima, no on ne navodi prezime »Begna« nego »l'illustre padre Benedetto Benchavich (Bencovich)«.

Ivan Kukuljević Saksinski u *Marko Marulić i njegovo doba*: »Veoma na glasu bijaše tada fratar Benko Benković, Zadranin nazvan 'monarcha cuiusvis disciplinae', i 'Monarcha scientiarum', umro 1525., koji je slovio kao učitelj na sveučilištu sorbonskom sa svojih bogoslovnih filozofičkih djelah tiskanih koncem XV i početkom XVI vijeka.⁴

Franjo Marković u svome rektorskom govoru⁵: »Tek je tiskak obretn eto našeg zadranina Benka Benkovića gdje izdaje (u zadnjoj trećini XV vijeka) djelo tičuće se nauke Dunsu Scotta... Po navodu k akademijskoj I knjizi starih hrvatskih pisaca bio bi taj Benković učiteljevao na Sorbonni, slovio s imenom 'prvak svih znanosti' i s mnogih tiskanih (od mene dosad nevidjenih i u Parizu uzalud traženih) filozofijskih djela koncem XV i početkom XVI vijeka«.

Josip Harapin u članku *Razvitak filozofije kod Hrvata*⁶ navodi iste podatke o Benkoviću kao i I. Kukuljević-Saksinski i poziva se na njega.

³ Fabianich Donato: *Storia dei Frati minori*, Zara 1864. p. 178 i d.

⁴ *Stari pisci Hrvatske*, I. Zagreb 1869. str. XIX.

⁵ Franjo Marković, *Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onu stranu Velebita*, Zagreb 1882, str. 3.

⁶ *Croatia Sacra*, Zagreb 1913. str. 159.

Vladimir Filipović u svojoj *Filozofiji Renesanse*⁷ govori o Benku Benkoviću kao jednom od hrvatskih mislilaca u sklopu svjetske filozofske misli ističući njegov rad na području skotističke filozofije.

Sume Jurić tretirajući neke probleme naše inkunabulističke u članku. *O inkunabulistici i njezinim zadacima u Hrvatskoj*, spominje Benedikta Benkovića između hrvatskih pisaca čija su originalna djela, koja su štampana u XV stoljeću te spadaju u inkunabule, izašla na drugim jezicima i u stranim zemljama. U dodatku tog članka Jurić daje bibliografske podatke o B. B.⁸

U Historijskom arhivu u Zadru čuva se kao rukopis (na njemačkom jeziku, pisan dobro čitljivom goticom) rodoslovlje i povijest plemićke porodice Begna prema prikazu jednog njihovog potomka koji se naziva: major Alfred conte Begna-Benković. Spis može biti od izvjesnog interesa za poznavanje lokalnih prilika, ali mu se ne može pripisati kritičnost (na čemu autor i ne insistira). Autor tog rodoslovlja uzima da plemićki rod Begna potječe iz Pressburga (Požun, Bratislava). Na str. 190 tog spisa navodi se prije citirani pasus iz rječnika Š. Ljubića, pa se zatim kaže: »ja stavljam ovdje tog Benedikta, jer je sigurno pripadao familiji, bio istoj na ures i stoga treba da dobije jedno mjesto«. ⁹ Međutim, ne navode se niti hipotetički njegovi roditelji ili braća.

Podatke uzete iz Ljubićevog riječnika nalazimo također u lokalnoj literaturi informativne prirode (vodiči po Zadru i slično).

U domaćim riječnicima i enciklopedijama ne nalazimo podatke o Benediktu Benkoviću.

---

⁷ Vladimir Filipović, *Filozofija renesanse*, Zagreb 1956. str. 117.

⁸ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, Zagreb 1960. br. 1—2, str. 12.

⁹ Alfred Begna-Benković, *Stammbaum der Familie*, Wien 1890; str. 190—191, citirano mjesto: »Ich setze diesen Benedict hieher, weil er jedenfalls der Familie angehört, derselben zur Zierde gewesen und deshalb einen Platz angewiesen erhalten soll«.

Prema podacima koje na temelju građe iz Državnog arhiva u Zadru navodi Ivanković Živko (»Postanak i razvitak Benkovca«, *Benkovačka kronika*, Zadar 1953.) kaštel iznad Benkovca pripadao je krajem XV i početkom XVI stoljeća hrvatskoj plemićkoj porodici Benković te ga je posjedovao Ivan Benković (vjerojatno otac B. B.), a zatim 1521. godine njegov sin Juraj Benković (comes Georgius, brat B. B., v. ovdje str. 14 i 15). Dolaskom Turaka 1527. g. taj kaštel je dobio beg Benković iz Ljivna. Porodica Begna došla je u njegov posjed polovinom XVII stoljeća te svome imenu nadodala pridjev »del castello Benković«.

II — REKONSTRUKCIJA BIOGRAFSKIH MOMENATA

Benedikta Benkovića registriraju svi znatniji katalogi koji se odnose na filozofsku i sakralnu literaturu druge polovine XV i prve polovine XVI stoljeća, kao i katalogi inkunabula. Pripadao je redu minorita te su nešto podrobniji napisi u katalogima koji tretiraju zaslužne franjevce.

Ime mu je redovito navedeno kao *Benedictus*, prezime *Benkovich*, *Benchovich* ili *Bencovic*, odnosno u latinskim oblicima *Benedicti* ili *de Benedictis*. Njegov vlastoručni potpis na sentenci o problemima samostana češke i saskе provincije OFM, donesenoj u Pragu 27. juna 1522: ego fr. *Benedictus Benkovich* (sl. 1)¹ — Uz ime nalazimo često »Dalmata«, ponekad mjesto prezimena, kao ime zemlje iz koje potječe. Tako u svome pismu iz 1520. god. generalu Reda Franciscu Lychetu naziva sebe *Benedictus Dalmata* (sl. 6). U jednom pismu generalnog ministra Paulusa de Soncino stoji: »Eaden die (14. Febr. 1522.) scripsi ministro et patribus provincie Saxonie litteras infrascriptas, quas detulit fr. *Benedictus Benchovich*, provincie Dalmatie, Commissarius inter ipsam provinciam et provinciam Bohemie.«² — Kao član franjevačkog reda B. B. je pripadao provinciji Dalmacije, koja je (tada kao i danas) nosila naslov Provincia Dalmatie S. Hieronymi Ordinis fratrum minorum. Prema popisima provincijala te provincije³ on je bio u dva navrata provincijal i to 1493. i 1518. Od 1517 Red se i u Dalmaciji dijeli u dvije grane: Mala braća opservanti i Mala braća konventualci; Benković pripada grani opservanata.

Waddingus navodi: »*Benedictus Benkovic Dalmata*, sacrae Theologiae professor, edidit Opera Logicalia Scoti adjectis notis, Ticini anno 1520.«⁴

¹ Haselbeck G., *Urkundenbuch*, Bd. I, Heft II s. 111.

² Isto, s. 5. — U ovdje citiranim latinskim dokumentima i djelima iz XV i XVI stoljeća ortografija je bez oznake diftonga.

³ Brusić V., *Popis provincijala*, str. 19 br. 31. i str. 30. br. 50.

⁴ Waddingus L., *Scriptores ordinis Minorum*, Bd. 1. str. 40.

Sbaralea ima nešto opširniji tekst koji počinje: »Benedictus Bencovic — ita dictus illyrice, quod latinae sonat Benedicti seu Benedictus de Benedictis . . .«⁵

Katalozi ne navode mjesto ni godinu rođenja, odnosno smrti. Prema D. Fabijaniću (prije citirano mjesto) bilo bi vjerovatno da B. B. potječe iz Paga. U Rujićevom popisu plemićkih porodica grada Paga⁶ ne dolazi ime Benković, no možda su neki članovi te porodice privremeno tamo živjeli. Prema drugim domaćim autorima on je Zadrani, odnosno iz okolice Zadra.

Može se prema tome sa sigurnošću reći, da Benedikt Benković potječe iz Sjeverne Dalmacije i da je živio u zadnjoj trećini XV i prvoj četvrtini XVI stoljeća. — Iz Nekrologija franjevačke provincije u Beču proizilazi da je umro u Judenburgu 1523. god. Također u spisu od 24. septembra 1523. kojim Česi iz samostana sv. Bernardina u Wroclawu (Vratislava, Breslau) odgovaraju na neke prigovore Sasa, što se odnose na djelatnost B. B., se kaže: »Benković je međutim već duže vremena mrtav i nitko ga se ne treba bojati.«⁷ Krajem 1522. još se međutim znade za njegovu djelatnost. Bit će da se je u Judenburgu u Austriji našao vraćajući se iz Wroclawa u Rim. Nije vjerovatno da bi takav i fizički naporan zadatak, naime da riješi spor između Čeha i Sasa, odnosno opservanata i reformata, u minoritskim kustodijama Wroclawa i Goldberga bio povjeren čovjeku mnogo starijem od 60 godina. Popisi provincijala iz god. 1911. i 1939. stavljaju njegov provincijalat u god. 1493. Tako se može uzeti da je Benedikt Benković rođen circa 1460. god. u okolici Zadra (uključujući u nju i Pag), gdje je tada živio plemićki rod tog imena.

Mislim da nije vjerovatno da bi Benedikt Benković pripadao porodici Begna, niti da se radi o istoj porodici, već o dvjema različitim. Plemićki rod Begna živio je u okolici Zadra od XIII. pa do kraja XIX stoljeća. Iz njega potječu neke ugledne i zaslužne ličnosti, kao što je osobito suvremenik B. Benkovića, mođruški biskup Simeon de Begna, koji se je na Lateranskom koncilu istakao svojim govorom o stradanju našeg naroda pod Turcima; bavio se je historijom i filozofijom te je napisao više djela iz tog područja.

U izvornim dokumentima o Benediktu Benkoviću nigdje ne stoji »Begna« uz njegovo ime.

U drugoj polovini XIX stoljeća plemićki rod Benković više kao takav nije postojao. Bogata porodica Begna je možda otku-

⁵ Sbaralea J., *Supplementum*, Bd. II. pag. 128.

⁶ Ruich Marcolauo, *Blasone genealogico* p. 76.

⁷ Haselbbeck G., *Urkundenbuch*, Bd. I. Hef. III, str. 187.

pom ili slično stekla pravo da svome imenu nadoda njihovo, ili se može raditi o kasnijoj vezi tih porodica. Što se autor spomenutog rodoslovlja potpisuje Alfred Begna-Benković ne govori dakle ništa o povezanosti tih porodica u XVI stoljeću. Da se radi o različitim plemićkim rodovima vidi se i iz toga što svaki od njih ima svoj vlastiti grb (sl. 9 i 10)⁸.

Budući, da je B. B. kao franjevac pripadao provinciji Dalmacije, može se uzeti da je u mladosti stupio u neki od dalmatinskih samostana toga reda, vjerovatno u samostan Sv. Frane u Zadru. Taj je samostan u XV i XVI stoljeću pripadao opservantima. Već od svog osnutka u XIII stoljeću⁹ imao je uređenu biblioteku i arhiv, pa bi se među spisima mogli naći neki tragovi o boravku ili djelatnosti B. B. Nedavno je (1965. god), od spisa koji bi se mogli odnositi na njega u arhivi tog samostana našao p. Mario Šikić jedan rukopis datiran 17/VII. 1520., koji predstavlja dio oporuke »Domine Magdalene«, žene hrvatskog plemića Ivana Benkovića »Nobilis Croatiae Domini Johannis Bencovich«. Kaže se da je oporuka pisana rukom »Reverendi Domini Presbiteri Petri Buticini tunc temporis notarii Jadre jurati.«⁹ U ovoj partikuli oporuke se navode predmeti i funkcije određeni samostanu. Baštinici su »Dominus Comes Georgius ejus filius et ejus nepotes Gasparus et Georgius«. Zatim stoji: »Comissarii veru sunt Reverendissimi Dominus Episcopus Farenensis et venerabilis frater Benedictus filius suus necnom nobilis Dominus Georgius atiam ejus filius«. Na kraju se kaže da je ovaj izvod, napravljen drugom rukom, provjerio i potpisao presbiter Simeon Turninus, notarius.

Moguće je da je B. B., koji je tada kao profesor teologije boravio u Rimu, došao u Zadar prigodom uspostavljanja oporuke svoje majke, možda i njezine smrti. Razumljivo je da on

⁸ Hayer C., *Wappenbuch*, s. 3 i s. 28. tab. 1 i tab. 18.

⁹ Prvi franjevački samostani pojavili su se u našim krajevima već u trećem deceniju XIII, stoljeća, vjerojatno još za života Franje Asiškoga (1182—1226). Iz sačuvanih historijskih dokumenata proizlazi da su se franjevci nalazili u Zadru prije god. 1228. God. 1232. osnovana je »Provincia Sclavoniae s. Serafini« čije je sjedište, kako proizlazi iz Zadarskog gradskog statuta, bilo u Zadru. God. 1260. osnovana je u Zadru visoka teološka škola (»studium generale«) za školovanje članova provincije. God. 1893., na generalnom kapitulatu u Kölnu provincija sv. Serafina promjenila je ime u »Provincia Dalmatiae S. Hieronymi«.

¹⁰ Pietro Buticino da Pago registriran je u spisku notara u Zadru (1418—1528) u: Benvenuti A. *Storia di Zara*, p. 380, no u Historijskom arhivu u Zadru, među sredenim spisima notara, manjka svezak njegovih spisa. Tako do sada nije nađena čitava oporuka »domine Magdalene Benkovich«, nego samo dio te oporuke. Uvid u tu oporuku dosta bi toga objasnio.

(ukoliko se tu stvarno o njemu radi), kao redovnik nije među baštinicima, nego samo, uz hvarskog biskupa i brata, među izvršiteljima oporuke. Hvarski biskup bio je tada (1509—1522). »Franciscus, cognomento Patritius, ex ordine francescano superioris disciplinae«¹¹ a njegovo prisustvo potvrđuje ugled podnositeljice oporuke i ostalih ličnosti, te čini dosta vjerojatnim da bi se stvarno moglo raditi o obitelji znamenitog zadarskog franjevca. To bi ujedno govorilo u prilog tvrdnji da B. B. pripada hrvatskoj plemićkoj porodici, a ne plemstvu stranog podrijetla¹².

Od dosada poznatih dokumenata za koje se smatra da se odnose na B. B. hronološki najraniji jest djelo štampano u Lyonu 1498. god., na naslovnoj stranici kojega stoji: »*Navigium beate Marie virginis a venerabili patre Benedicto Benedicti ordi-*

¹¹ Farlati D., *Illyricum sacrum*, T. IV. pag. 267.

¹² Navodim ovdje podatke i mišljenje koje mi je o tome dostavio Kruno Krstić: »U svome radu *Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra* (Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. V. Zadar 1962). S. Antoljak navodi (str. 91—92):« javlja se plemić Ivan Benković »De genere Vsnačac de Croatia« koji je imao zemlju u selu Domakovci »teritorij Jadre«. Taj isti Benković kupio je od kneza Karla Krbavskog neku zemlju zvanu »Pranulonschina« kraj sela Trnovo, kao i u samom selu u zadarskom distriktu (1468, 1469). Inače on je bio familijar ovoga kneza i kastelan Zvonigrada i u izvorima se naziva čas Ivan Benković »de Plavno«, a onda »de Tucarichi«. Na drugom mjestu (str. 105) Antoljak kaže: »Za pleme Vsnačac, Unačac navel smo da se u zadarskoj okolini javlja 1469, no ono je živjelo u nekadašnjoj kninskoj župi, u župi unačkoj oko rijeke Unca pritoke Une, a 1544 se čak u jednoj turopoljskoj ispravi navodi i »Nicolaus Benkowych de Plavno de genere et familia Uzsnachy«. Usput spominjem da S. Antoljak nije primjetio da je starohrvatsko pleme Vsnačac (Uznačak ili Usnačak) zacijeol identično s plemenom »Osnac«, koje se spominje još god. 1411. (usp. *ibid.* str. 90).... Prezime Benković vezano je uz ime čuvenog osnivača benediktinskog reda Benedikta (lat. Benedictus). To se ime javlja u raznim hipokoristicima kao Bene, Beneta, Beno, Benko, Benak, Benja. Hipokoristik Benak iz kojega se izravno dade izvesti prezime Benković nalazi se u jednom zadarskom dokumentu čak iz god. 1072. (v. V. Novak, *Zadarski kartular*, Zagreb 1959. str. 246). Postoje li rodovske veze između rodova Benković i Benja i kakva je veza tih rodova s imenom mjesta Benkovac (konkretno prozvanom po jednom Turčinu koji je preuzeo prezime Benković) pitanja su koja bi još trebali riješiti naši historičari. — Razmotrimo li, polazeći od podataka koje sam naveo, dokument koji citira dr. Brida, tj. oporuku »domine Magdalene«, može se s gotovo potpunom sigurnošću uzeti da je Benedikt Benković pripadnik starohrvatskog plemićkog roda Benković-Uznačak i sin Ivana Benkovića, kastelana zvonigradskog familijara kneza Karla Krbavskog. .... Da je Benedikt pripadao plemićkom rodu dade se zaključiti iz visoke karijere generalnog defmitora koju je postigao u svom Redu, a i iz toga što on, kao plemić, inzistira na slavenskom obliku svoga prezimena — umjesto da ga latinizira kao što je to u XV—XVI stoljeću bio običaj onh pučana koji su se socijalno uzdignili.«

nis Minorum: conventus divi Bonaventure; sacre theologie professo-
re et divini verbi declamatore ferventissimo editum«. (Sl. 2).
Ako je taj Benedictus Benedicti naš Benedikt Benković to znači
da je on u zadnjem deceniju XV stoljeća predavao teologiju u
nekoj franjevačkoj ustanovi tog imena, što bi mogao biti samo-
stan u Lyonu, koji je nosio taj naziv (dosta uobičajen za franje-
vačke samostane), ili neki drugi franjevački samostan, možda
u Normandiji (o tome u slijedećem poglavlju).

Slijedeći dokumenat jest pismo J. Glarole, koje prethodi
njegovom izdanju: Scotus J. D., *Quaestiones in IV libros Sen-
tentiarum*, Lugduni 1520. To pismo obuhvata dvije početne ne-
paginirane stranice u I svesku tog izdanja *Scriptum Joanis
Duns Scoti doctoris subtilissimi, ordinis minorum, super primo
sententiarum*. Naslovljeno je: »Frater Joannes Glarola or., min.
obser. Reg fratri Benedicto de Benedictis Dalmate, Theolice
facultatis in Urbe professori clarissimo confratri suo S. P. B.«.
J. Glarola, pokrovitelj tog izdanja, obraća se B. Benkoviću, kao
vrsnom poznavacu i ljubitelju skotističke filozofije, koji će
najbolje moći prosuditi vrijednost ovog novog izdanja Scota,
osobito obzirom na uspjeh u ispravljanju ranijih pogrešaka u
tekstu, a i s obzirom na formu koja ga čini komunikabilnijim
i zgodnijim za upotrebu. Završava se »Vale nostri memor in do-
mino Jesu; ex edibus nostris s. Jacobi apud Ticinum 16. Kal.
Augusti 1517.« — Pismo je pisano u samostanu sv. Jakova kod
Pavie prema tome se »in Urbe« odnosi na Rim. (Kako je knji-
ga izašla u Lyonu, mogla je nastati zabuna da se »in Urbe« od-
nosi na Pariz, pa da je B. B. bio profesor na Sorboni, kako stoji
u većini naših domaćih napisa o njemu. Ne može se to doduše
isključiti, ali nisam našla nijedan razlog koji bi to činio vjero-
jatnim).

Godine 1520. nalazimo uz Benkovićevo ime titulu »monar-
ha scientiarum«, odnosno »cuiusvis discipline monarcha« (ka-
ko stoji u naslovnoj strani njegovog izdanja skotističke logike,
sl. 5), koja se je pridavala istaknutim naučenjacima. On ju je
dobio na temelju svoje nastavničke i književne djelatnosti.
Studium generale OFM Aracoeli, na kojemu je Benković pre-
davao, bila je ustanova u rangu fakulteta. Te je godine Benko-
vić također izabran kao »definitor generalis«, tj. jedan od dva-
naest savjetnika generala. Generalni ministar Reda bio je tada
Franciscus Lychetus, koji je također djelovao na institutu Ara-
coeli i bavio se izdavanjem Scotovih filozofskih djela.

U veljači 1522. god. generalni ministar Paulus de Soncino
imenovao je Benedikta Benkovića za svog komesara sa zadat-

kom da u gradu Wroclawu (Breslau, Vratislava) i Goldbergu (Aurimons) riješi sporove između opservantskih i reformatskih samostana i dao mu punu moć u rješavanju tog zadatka i donošenju presude. Odluke prethodnih generalnih kapitula (Lyon 1518., Bordeaux 1520, Carpi 1521) nisu naime mogle u svakom konkretnom slučaju riješiti sporove i tako dovesti do mira i jedinstva kojima se je težilo. Na području tih gradova postojale su dvije franjevačke provincije, Saska (s. Joanis Baptistae) i Češka (s. Crucis), tako da se spor komplicirao nacionalno-političkim interesima. Na području Wroclawa opservantski samostan sv. Bernardina pripadao je Češkoj, a reformatski samostan sv. Jakova Saskoj provinciji. Gradsko vijeće podržavalo je jednoznačno interese Sasa. Od strane OFM postojala je tendencija da se spor riješi ujedinjavanjem samostana pod zajedničku upravu. Generalni ministar Paulus de Soncino piše 14. II. 1522. iz Milana u tom smislu gradskom vijeću Wroclawa, koje mu se je bilo obratilo: »Magnifici et excelsi consules, observandissimi . . . Quia perfectionis est, quod omnis pluralitas reductor ad unitatem, si id fieri potest, hinc non est mirum, si dominationes vestre maximo cum desiderio postulent et efflagitent, quod, ubi numerositas conventuum (eiusdem saltem generis) in vestris civitatibus reperitur, ad conventum redigatur, quod, si forte secus fiat, dissensiones, scandala et controversie indies oriuntur, ut in civitate vestra Vratislavia nuper accidit. Cui volens providere, ac vestris dominationibus morem gerere, non valens presentialiter interesse, mitto ad hoc negotium diffiniendum commissarium meum, virum utique religionis probatissimum ac doctrina et prudentia peditum, qui quod erit rectum et iustum ac legi dei consonum et vestris dominationibus gratum, summa cum diligentia perficere curabit . . .«¹³

Istog dana saopćio je Paulus de Soncino provincijalu saske provincije da je imenovao Benedikta Benkovića svojim opunomoćenim komesarom sa zadatkom da se konačno riješi spor oko kustodija Wroclawa i Goldberga. 18. V. 1522. Benković je stigao u Wroclaw i odsjeo kod opservanata u samostanu sv. Bernardina. Odmah sutradan javio se je pismeno saskom provincijalu Petru Fontinusu i sazvaio obje stranke da se 31. V. pojave kod njega. P. Fontinus koji je podržavao reformate (Sase) odgovorio mu je da ga se njegova komisija malo tiče i izrazio čuđenje zbog poslane obavijesti. Benković je međutim smišljeno radio na svom zadatku te je sa četiri opservanta pošao u samostan sv. Jakova i predao predstavnicima akreditivne ge-

¹³ Heselbeck G. Urkundenbuch Bd. 1. Heft II, str. 35.

nerala, a zatim u istom smislu posjetio gradsko vijeće Wroclawa. Kad su mu gradski oci predali tobožnje preporuke kralja (dobi-vene u mađarskoj kancelariji), komesar je odgovorio: »mislim da Česi imaju bolja i djelotvornija pisma iz češke kancelarije«¹⁴. Svaka je od tih kancelarija naime pripremala isprave za onu stranku s kojom je simpatizirala. — Premda je bilo uvredljivih nastupa od strane gradskog vijeća Wroclawa i uopće od strane Sasa, Benković je uspio da sasluša i dobije pismene dokumente od obiju strana. No kako je za to trebalo vremena, Sasi su iskoristili njegovo oklijevanje i postigli da češki kralj Ludvik pozove k sebi predstavnike obiju strana i da se odluka donese u Pragu. U vezi s držanjem gradskog vijeća u doba Benkovićevog odsustva iz Wroclawa spor se je zaoštrio i opservanti (Česi) su bili pozvani da napuste svoj samostan tj. da odu iz grada. Kralj Ludvik je doduše simpatizirao s Česima ali se je često kolebalo u držanju, između ostalog i stoga što radi turske opasnosti nije htio da se zamjeri Sasima.

U Pragu je Benković, nakon što je proučio sve iznesene razloge, donio 27. VI 1522. sentencu da kustodije Wroclawa i Goldberga treba da pripadnu češkoj provinciji. Prema tome svi pripadnici samostana koji se hoće podvrgnuti češkom provincijalu i prihvatiti način života opservanata mogu ostati i zadržati svoje funkcije. Ostali bi morali napustiti samostane svojih kustodija i otići u mjesta koja su pod upravom saskog provincijala. Kralj Ludvik je 28. VI 1522. potvrdio Benkovićevu sentencu. — Pobjeda Čeha izgledala je sigurna; međutim na povratnom putu 7. jula u nabujaloj rijeci Nysi prevrнула su se kola u kojima se je vozio Benković s pratnjom; češki provincijal Lukas se je utopio i oštetili su se dokumenti. Vijeće Wroclawa izvršilo je pritisak na kralja i on 10. jula 1522. stavlja izvan snage Benkovićevu sentencu. Početkom 1523. on međutim u više navrata mijenja stav. Pojačana opasnost od Turaka ga je navodila da nastoji pridobiti Sase usprkos njegovih većih simpatija za češku stranu u tome sporu. Sasi nisu bili priznali sentencu Benkovića nego su se pozivali na očekivan generalni kapitul u Burgusu. — Benković je međutim bio krenuo natrag u Rim i umro na tom putovanju.

Na generalnom kapitolu OFM u Burgusu 1523. god. Benkovića sentenca je u principu prihvaćena. No general Franciscus de Angelis nastojao je postići više elastičnosti u taktici provedbe, te je doneseno rješenje prema kojemu su obje kustodije (Wroclawa i Goldberga) pripale Češkoj provinciji, ali su

¹⁴ Doelle F. Die Observanzbewegung, s. 160/161.

sva braća mogla ostati u svojim samostanima. Benkovićeve presuda naime, premda pravedna u pridjeli samostana, bila je suviše kruta u zahtjevu napuštanja samostana od pristaša druge stranke (što je bila reakcija na ranije analogne poteze Sasa). Nastojanje oko veće tolerancije bilo je uslovljeno i time što su se Sasi u većem broju počeli priklanjati Luterovoj reformaciji. To se međutim i onako nije dalo spriječiti.

Zahvaljujući pisanim dokumentima koji se odnose na taj sukob (hronološki pregled daje G. Haselbeck, Urkundenbuch), zadnja nam je godina Benkovićevog života u tančine poznata. Ona odaje čovjeka snažnog temperamenta, sa mnogo radne energije, kritičnosti i principijelnosti. Što je u ovom sukobu ponekad nastupao više rigorozno nego pomirljivo — možda je bilo u izvjesnoj mjeri izazvano i nacionalnim osjećanjima. No dominantna mu je bila tendencija da se odluka donese nakon savjesnog istraživanja razloga i proturazloga tako, da je ispravnost njegove sentencije bila u principu od svih priznata.

III. ORIGINALNA DJELA

Spis štampan 1498. god. u Lyonu pod naslovom *Navigium beate Marie Virginis* smatra se, sa znatnom vjerojatnošću, originalnim djelom Benedikta Benkovića¹. Nikakvo drugo njegovo originalno djelo nije poznato. Narodna sveučilišna knjižnica u Zagrebu posjeduje film-kopiju tog spisa, snimljenu prema primjerku koji se čuva u Bibliothèque Nationale u Parizu. (U katalogu te biblioteke zaveden je pod imenom »Bencovic«) Taj primjerak (unikat?) uklopljen je kao 6. po redu privez u jedno kasnije izdanje izašlo u Lyonu 1538. god., u kojem su pod zajedničkim naslovom »Stella clericorum« sakupljeni spisi različitih autora namijenjeni većinom svećeničkoj praksi. *Navi-*

¹ *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, № 3814.

Pellechet: *Catalogue général*, № 2034. Pellechet kao godinu štampanja navodi cca 1495. U oba ova kataloga *Navigium* je registriran pod imenom »Benedictus Benedicti«. J. H. Sbaralea navodi takav latinski oblik za »Bencovic« (prije citirano mjesto), no kako na naslovnom listu *Navigiuma* pored imena ne stoji neka oznaka koja bi nedvoumno ukazivala na Benkovića, kao »Dalmata« ili slično, to se daje dovesti u pitanje atribucija *Navigiuma*.

Osim toga, u pet elegijskih distiha koji su, bez veze sa ostalim tekstom, kao »testamentum eiusdem patris Benedicti« odštampani na kraju *Navigiuma* (sl. 3) izražava, u trećem distihu, pisac te »oporuke« želju da mu kosti budu pokopane u Normandiji »jer je Normandija (Northmannia) rodila najstarije oce«. Premda smatram da nije vjerojatno, ako je pisac redovnik, da bi značenje »primevi patres« upućivalo na njegove prirodne pretke, nego da ono označuje po časti najstarije oce samostanske zajednice, ipak proizlazi da je nečim vezan uz Normandiju. Možda je privremeno boravio u nekom tamošnjem samostanu. Benkovićevo životni put nije u tancine poznat, pa to nije isključeno. No mogla bi stvar stajati i tako, da nije čisti autor *Navigiuma* i *Testamenta*. Tih pet elegijskih distiha mogu biti završetak jednog dužeg spijeva, što im stilski i odgovara. Riječi »eiusdem patris Benedicti« ne isključuju mogućnost zamjene dvaju redovnika istog imena. — Koliko mi je bilo moguće utvrditi, u katalogima koji se odnose na to razdoblje nema, osim B. Benkovića, drugog minorita koji bi dolazio u obzir kao autor *Navigiuma*. — Bilo bi svakako potrebno istražiti ovo pitanje autorstva *Navigiuma*.

gium se između njih ističe svojom kontemplativno-filozofskom notom.

»Stella clericorum« je knjižica u oktavu, štampana humanistikom-goticom, paginirana po listovima. *Navigium* obuhvata listove 137—160. Paginacija je naknadno unesena rukom. Autor tog spisa pokazuje ne samo naobrazbu i rutiniranost u skolastičkoj diskursivnoj metodi i tada uobičajenoj primjeni teksta Biblije, nego često i inventivnost uporedbe, lakoću i elegantnost izraza. To navodi na misao da je i inače pisao, te nije isključeno da se nađe još neko njegovo djelo u rukopisu. (Ovdje uzimam da je autor *Navigiuma* B. Benković no tu pretpostavku bi trebalo dokazati; v. bilj. 1.).

Navigium je spis sakralnog karaktera zamišljen kao sadržaj korizmenih razmatranja. Tema se formulira Salamonovom parabolom: »Facta est quasi navis institoris de longe portans panem suum«. (Prover. XXXI/14.) — Plovidba te lađe simbolizira djelo Marije.

U uvodnim stavovima ističe se, po Aristotelovoj fizici, da svaki agens djeluje svršno. Agens je pak dvostruk: slobodan (agens liberum) djeluje izvorno i samim sobom se upravlja svrsi; prirodan (agens a natura) je također upravljn istoj svrsi, razumije se, unutar razloga prvog eficienta ili inteligentnog agensa. U djelovanju slobodnog agensa, prema tome, ima kontigencije, dok prirodan agens, kao takav, djeluje po nužnosti — kako to proizlazi iz Scota. Kako se u svakome djelu dadu naći četiri uzroka (misli se Aristotelove uzroke: causa efficiens, finalis, formalis, materialis), to se u ovom četvorstvu sastoji i suma procesa koji se razmatra. — Kako je vidljivo, Benković stavlja težište na eficientni uzrok, a ostali se spominju kasnije (pag. 139) i djeluju uvijek u vezi s eficientnim.

Agens ili eficientni uzrok² lađe koji simbolizira Mariju bio je dakle dvostruk: *slobodan* kao božja svemoć koja je iz čiste slobode namijenila tu lađu da njome oslobodi čovjeka-brodolomca; *prirodan* kao ljudski rod ili ljudska priroda koja je, u pogledu na sebe, trebala biti izbavljena iz svoje situacije pada, odnosno brodoloma. Citira se Salamon: »Mulierem fortem quis inveniet« (prover. XXXI—10.)

Nakon tih uvodnih napomena oertava se prvobitna situacija čovjeka, a zatim ona nakon pada. Kroz plastičan tekst *Geneze*, često citiran ili parafraziran, probijaju autorova shvatanja u kojima ima ličnih specifičnosti i humanističkih niansa.

---

² Ovdje se naime poistovjećuje agens sa eficientnim uzrokom: »Agens ergo sive causa efficiens huius navis Marie fuit duplex« (Pag 138).

— Bog stvorivši čovjeka od iskona pravednog i pravog »stavio ga je u raj uživanja da bi se u tome pokazalo dostojanstvo čovjeka«³. Treba naime da postoji proporcionalnost između mjesta i onoga što je u njemu smješteno. U tome smislu predmeti nekog mjesta — stabla, rijeke, lađa s njezinim dijelovima i instrumentima — simboliziraju u Benkovića momente zbivanja čovjekovog bivstva (danog u perspektivi jedne religijske totalizacije) odnosno, budući da se tu čovjek ne može shvatiti kao individuum, momente (u tom smislu shvaćenog) bivstvovanja ljudskog roda. Tako u sredini tog prvobitnog čovjekovog mjesta, njegove izvorne domovine, raste drvo života »koje označavaše slobodnu odluku, kojom se je čovjek trebao oživljavati i služiti«. Tu je međutim i drvo znanja dobra i zla koje »označavaše smrt i život, koji su tada bili jedno do drugoga«.⁴ Četiri rijeke simboliziraju prvobitna svojstva čovjekove prirode: sigurnost slave, jasnoću spoznaje, neprolaznost života, poslušnost stvorenja. No služeći se slobodnom odlukom tako da je negirao četvrto od ovih svojstava (tj. jeo zabranjene plodove od drveta znanja dobra i zla, od dvojstva smrti i života), čovjek je takvim izborom gotovo upropastio i ona tri svojstva: i nužno se, kao prognanik,⁵ našao na drugome mjestu, na pjeskovitom i neplodnom otoku okruženom sa četiri velike rijeke koje sada znače: sigurnost kazne, sljepoću neznanja, smrtnost prirode, neposlušnost stvorenja. Podrazumijeva se tu biblijski mit o jabuci, no Benković ga na ovome mjestu ne spominje, nego se služi parabolom iz Novoga zavjeta o lošem sluzi: zaspavši snom grijeha i ne naredivši vrataru da bdije on je, iznenađen od lopova, predao tom lopovu talente povjerene mu od gospodara, pa i sam postao njegov rob. — Tu vidimo dosta slobodnu upotrebu teksta Biblije, kao i na više mjesta u ovome djelu. No ovdje ta parabola, značajna po svojoj psihoanalitičkoj simbolici, nije baš sretno upotrebljena, jer ona ima drugi smisao, a ne da istakne slobodu izbora, koja je (u negativnom ostvarenju) u središtu alegorije iz *Geneze*: čovjek obdaren prvobitnom jasnoćom spoznaje, odlučujući se za znanje dobra i zla, bira ujedno svoju daljnju sudbinu.

³ »... deus ab initio fecit hominem iustum et rectum: sed ipse infinitis se immiscuit questionibus. Posuit enim eum in paradiso voluptatis, Gen. II, ut in hoc ostenderetur dignitas hominis...« (Pag. 138).

⁴ »Per lignum vite significabatur liberum arbitrium quo vivificari et mereri debebat. Per arborem scientie boni et mali significabatur mors et vita que sibi tunc apposita fuerunt.« (Pag. 139).

⁵ Kaže se da ga je bog prognao, ali to proizlazi i iz logike same situacije kako je prikazana.

Kod Benkovića je, inače, jasno istaknut voluntaristički motiv: *sloboda odluke* jest *bit života*, sam život kao iskonsko jedinstvo u dobru (*lignum vitae = liberum arbitrium*), a *znanje* dobra i zla pretpostavlja negiranje prvobitnog jedinstva, dakle, i upadanje smrti u život. Izborom znanja dobra i zla čovjek ujedno bira postojanje u suprotnostima, a preko dvojstva suprotnosti dobro-zlo on bira beskonačno mnoštvo modusa, koje je uvjet takvog znanja («... sed ipse infinitis se immiscuit questionibus») i skriva u sebi opasnost bezzavičajnosti, zaborava vlastitog bivstva. Taj motiv o dva drveta (Genesis I, 9), o razdvojenosti *života i znanja* s primarnošću prvoga (prema voluntarističkoj interpretaciji svojstvenoj skotizmu), privlači i u naše doba egzistencijalno orijentirane mislioce te je središnji problem u nekim raspravama S. Kierkegaarda i L. Šestova, a u slobodnijim varijacijama sačinjava i okosnicu Bergsonove filozofije života i suvremene filozofije egzistencije.

Alegorija o četiri rijeke prikazana je tako da u prvom slučaju (kao sigurnost slave, jasnoća spoznaje, neprolaznost života i poslušnost stvorenja) one predstavljaju osebine dane čovjeku u njegovoj prvobitnoj prirodi, dok su to u drugome (u negativnom obliku) zapreke koje ga dijele od same te prirode, odnosno od izvorne domovine, i koje on, kao nešto sebi vanjsko, teži da prevlada. Tu težnju prognanog čovjeka (čovječanstva) ilustrira Benković riječima psalmista: »Feurunt mihi lacrimae mee panes die ac nocte—quando veniam et apparebo ante faciem dei«... »Quis dabit mihi pennas sicut columbe: et volabo et requiescam« (Pag. 139). — Uslijed kvara njegove prirode ostajali su bezuspješni pokušaji čovjeka da se preplivavši rijeku vrati u domovinu i ubere plodove sa drveta života, da ponovno zadobije narušenu slobodu. Neplodan pjeskovit otok (koji simbolizira posljedice grijeha), svijet prognanog čovjeka, opkoljava naime brza rijeka (one četiri rijeke izražene u jednini), koju Benković opisuje sa mnogo mašte i simboličkog variranja. To je rijeka grijeha, no također rijeka smrti, koju ni giganti ne mogu savladati. Uslijed dubine, naglosti, širine i mnoštva opasnosti ne može se plivajući u njoj stići do druge obale. »Ova rijeka je sadašnji život koji je dubok uslijed nesigurnosti«, nagao jer ne možemo ratovati protiv mesa i krvi, širok — kao što je širok put koji vodi u smrt. Ona također simbolizira svijet. Po svojoj širini i dubini slična je moru. Mnoštvo opasnosti u u njoj prijeti plivaču: »kao što u moru veće ribe jedu manje, tako u svijetu veći i prvaci (principes) jednu manje« (pag. 140). Svojom naglošću ona baca i obara i mlade, snažne, kraljeve i vladare.

Budući da čovjek ne može svojim snagama preplivati rijeku, potrebna mu je lađa kojom će moći ploviti i suprotstavljati se njezinim olujama. »Marija je najprikladnija lađa za plovljenje i prelaženje te rijeke« (pag. 140). Bog je, naime, odgovorio na vapaje čovjeka koji je uzalud želio preletjeti i pokušavao preplivati do domovine: »Učini sebi arku ili lađu od povezanih drva (Fac tibi arcam seu navin de lignis levigatis)« pag. 139, Čuvši tu riječ ljudski rod »preduzme da napravi lađu pomoću koje bi mogao doći u rajsku luku i ponijeti sa sobom od ploda stabla života«. Ta je lađa Marija, a povezana drva su generacije od kojih Marija tjelesno potječe. Premda je, naime, u svijetu u koji je čovjek prognan bilo mnogo bijede, ipak je u sredini raslo drvo divne ljepote koje se je vidjelo iz najudaljenijih krajeva čitave zemlje. To drvo simbolizira judejski kraljevski rod. Grane su mu kraljevi i knezovi proizašli od njega, listovi različite zagonetke i figure pod kojima se skrivahu plodovi istine Novoga zavjeta, plodovi su profetske izreke kojima se duša duhovno hrani. Od tog je plemenitog stabla bila dakle učinjena lađa sposobna da ljudski rod prenese do njegove domovine, da mu pomogne u spasenju pribavljanjem ploda i života te u uzdignuću do njegove prave prirode. Ta četiri momenta (»navis apta ad transferendum, ad salvandum, ad comparandum, ad elevandum« pag 139) uzeta u njihovom svršnom jedinstvu sačinjavaju *svršni uzrok* (causa finalis) ove lađe Marije, dok joj je *materijalni uzrok* (causa materialis) onaj niz generacija.

Formalni uzrok predstavlja specifične vrline kojima se Marija, poput lađe u oluji, suprotstavlja valovima burne rijeke svijeta, odnosno »sadašnjeg života«, koji teče prema smrti. Te se vrline opisuju i rasčlanjuju u deskripciji pojedinih dijelova lađe — »sentina, carina, ratis, prora, puppis« — i instrumenata plovidbe — »malus, vela, chorda« — koji ih svojim položajem i funkcijom simboliziraju. U toj sasvim individualnoj struktiranosti, može se reći, one tvore Marijinu osobnost, singularnost Marije kao čovjeka. Kako se međutim djelovanje pojedinih uzroka ne razmatra odvojeno, nego uvijek u vezi sa eficientnim uzrokom, to do konstituiranja ove osobnosti, kako je vidljivo kroz Benkovićev tekst, dolazi u bitnoj vezi sa izvornim agensom. — U deskripciji vrlina, odnosno dijelova i instrumenata lađe, prevladava raščlamba na četiri, rjeđe tri ili pet, razlikovanih momenata. Na primjer (pg. 147 i d.) pramac (prora), kao dio lađe koji prethodi ostalim dijelovima, na četiri načina simbolizira Marijin prioritet pred ostalim čistim stvorenjem, budući da postoje četiri načina prioriteta: po vremenu, po časti, po redu, po prirodi. U raspravljanju o tome kako je Marija ka-

rakterizirana tim četverostrukim prioritetom dolazi opet do daljnjih raščlambi. Tako prioritet po prirodi (*»Quarto Maria dicitur prora: quia prior est natura omni pura creatura«*, pag. 149) raščlanjuje se opet u četverostruki vid — *»pro generalitate aliquorum convenientium, . . . pro complexione seu inclinatione alicuius«, . . . pro proprietate alicuius, . . . pro aliquo conveniente cum generalitate alicuius cogitatis licet sit singulare in se»* — te se zaključuje da se Marijin prioritet prirode ne može tumačiti na prva tri načina, jer se taj prioritet ne odnosi na ljudsku prirodu u njezinoj univerzalnosti nego, prema ovom četvrtom vidu, ima smisao singularnosti, te se govori o *»Mariji kao Mariji razmatrajući je u singularnosti«* (Ibd.)

Takav po metodi diskurzivni način tretiranja karakterizira čitavo ovo razmatranje. Ne namjeravam cjelovito prikazivati sadržajnu stranu pojedinih simbola i raščlambi, jer bi iscrpno ulaženje u pojedinosti i prostorno bilo ovdje nemoguće. Navodim samo neke momente. Premda se sadržajna strana uglavnom poklapa sa tada uobičajenim shvaćanjima, ima interesantnih misaonih obrata. Tako, pri kraju tog simboličkog razmatranja dijelova lađe (pag. 151) se kaže: *»veliku je naime milost bog učinio ženi, jer ju nije oblikovao od blata zemlje nego od Adamovog rebra (Gen. II)«*. Prema tome se vremensko prvenstvo pri oblikovanju Adama smatra manje bitnim od prvenstva obzirom na materijalni uzrok, naime na plemenitiju materiju pri oblikovanju Eve.

Više dinamičnosti ima u tretiranju instrumenata lađe, odnosno plovidbe. *»Nunc videntum est de instrumentis navis quae sunt plura, ut videbitur in discurrendo; inter quae primum et principale est malus, et significat cor Marie ratione situationis, durationis, erectionis, munitiois«* (pag 152). Počinje se dakle, sa jarbolom, koji znači Marijino srce tj. bit njezinih osjećaja, po svome smještaju, ustrajanju, uspravljenosti i utvrđenosti. Prvi momenat razmatran je u vidu Marijinog posredovanja između boga i čovjeka: *»Maria est mediatrix dei et hominis et arbitra nostra et advocata . . .«* — te joj se pripisuju svojstva: autoritet principa, mudrost govora, sigurnost izvršenja, znanje obrane. Intelektualna svojstva razmatraju se u smislu primata emocije, vjere: *»Fides est invisibilium certitudo«* . . . *»Nam mundacia precedit visionem: nam quanto mundior oculus, tanto cernit clarius«* (pag, 152.)

Tu se već prelazi na drugi momenat, ustrajanje jarbola, gdje nalazimo dvije parabole sa realističnom pred-tezom: kao što je ljudsko srce prvo što živi i zadnje što se kreće, tako je Marija prva bila ispunjena vjerom u Krista; kao što srce u

ljudskom tijelu prima prvi i najbolji dio hrane i zatim ga predaje ostalim udovima, tako je Marija primila prvi i najbolji dio milosti i zatim ga predala nama koji smo udovi mističnog tijela crkve. (Krist je shvaćen kao glava, Marija kao srce crkve). Ustrajanje jarbola ilustrira se slikom: jarbol ne biva savladan od valova; ako se i čitava lađa potopi, ipak se rijetko ili nikad događa da se jarbol ne vidi.

Momenat uspravljenosti — »kao što se jarbol uzdiže u sredini lađe, tako je i Marijino srce uvijek bilo uspravljeno i uzdignuto prema bogu« (pag. 153) — razmatra se kroz četverostruki vid: po vlastitom nagnuću, po privlačenju drugoga, po uzdizanju krila, po impulsu vjetra. U prvoj se točci ističe da je Marija imala po vlastitoj prirodi i nagnuću (*propria natura et inclinatione*) uzdignuto srce, jer »*corpus quod corrumpitur aggravat animam* (sap. IX)«, a kako Marija nije imala grijeha niti stečenog niti »istočnog« (kod čega se poziva na Dunsca Scota),⁶ to njezino tijelo nije otežavalo dušu, jer nije bilo aficirano korupcijom grijeha, niti drugim oblicima korupcije. Stoga je duša slijedila instinkt duha i uma. Iz druge točke proizlazi da je eficientni i uzrok tog instinkta bog koji ljubavlju privlači duh čovjeka. — Neobično su zamišljene treća i četvrta točka, pa nas, uza svu različitost situacije, ova treća sjeća pernatosti duše iz Platonovog *Fedra*. Ima ptica koje ne lete nego samo za plijenom, kao tirani. Druge lete noću: poput oka bludnika njihovo oko motri magluštine. Druge opet, premda imaju krila, ne lete zbog težine tijela nego čeprkajući zemlju traže u njoj hranu. Tako škrtci, poređeni s kokoškama, koliko su deblji u svom bogatstvu, toliko su siromašniji dobrima duha, te samo grebu zemlju umjesto da lete prema nebu, što bi baš u svom bogatstvu mogli, ako bi gajili milosrđe. — Marija, kraljica duhovnih ptica, tj. bića obuzetih duhovnim poletom, simbolizirana je orlom: »*Aquila grandis magnarum alarum longo membrorum ductu plena plummis et varietate venit ad Libanum et tulit medulam cedri*«. (Ezec. XVII. pag. 153). Velika je po dostojanstvu i zaslugama, krila su joj čistoća i pobožnost, perje mnogostruke vrline; srčika cedra koju je donijela simbolizira sina božjeg, — uz alegoriju o krilima se primjećuje: žene modernog vremena uzimaju krila taštine od raznih ukrasa, kojima se ne dižu, nego silaze. — Vjetar diže lagane stvari, kaže se u četvrtoj točci, kao što je »dizao skakavce« (Exodus X), a

⁶ Skotisti su u svojoj teologiji insistirali na stavu o »bezgrješnom začecu Marije«, koji je kasnije proglašen dogmom. — Podrazumijeva se da ovo razmatranje sadržaja *Navigiuma* nema za cilj tretiranje teoloških i marioloških pitanja.

kako Marijino srce nije bilo vezano zemaljskom ljubavlju, ono se je u zamahu vjetra dobre želje neposredno dizalo prema bogu. Vjetar simbolizira impuls vrline, instinkt duha koji ju je kao cjelovito biće dizao.

Četvrti momenat, utvrđenost jarbola, simbolizira stalnost Marijinog srca koje se ni u smućenosti niti u radosti nije kolebalo. Jarbol je utvrđen konopcima. Moglo bi se reći da oni simboliziraju duševne veze koje su oslonac vertikalne dinamike emocija. Neki su konopci povezani u ljestve: njima se je Marija uspinjala razmatrajući božanstvo svog sina i silazila baveći se onim što se odnosi na čovječstvo. Pri vrhu ljestava nalazi se kavez (gabiola), koji služi moreplovcima za izviđanje da li su na vidiku pirati i da li prijete oluje ili druge opasnosti. »Tako je u Marijinom srcu bio kavez tj. viši predio duše koji je unapred čuvao samo srce od svake zle afekcije i perturbacije) . . . superior portio animae quae ipsum cor ab omini mala affectione et perturbatione praeservavit). Tako bol koju je imala usljed muke sina nikada nije dirnula viši predio duše: u njemu je uvijek imala najveću radost radi spasa čovjekove prirode, iako je doživljavala bol u nižem predjelu duše . . . u tom kavezu bijaše neki istraživač: i to bijaše razum koji držaše luk u ruci (. . . erat quidam speculator et choc erat ratio quae tenebat arcum in manu)« (Pag. 154). — Teško bi se dalo reljefnije prikazati pojam odnosa u psihoanalizi označenog kao superego. — Zatim se opisuje sastav luka: njegovo drvo je tijelo djevice, a uže skromnost. Iz njega su izbačene tri strijele muške otpornosti i sudbonosnosti, namijenjene đavlu. Prva je strjelica čistoća, druga materinstvo, treća uzvišenost. Ova se opet raščlanjuje na poniznost i plemenitost, te se razmatranje dalje kreće oko tih etičkih vrlina.

Nakon jarbola i izviđačkog koša prelazi se na razmatranje simbolike jedara. Ona su kao krila lađe. »Pod jedrom se podrazumijeva stalna namjera (firmum propositum), koja čovjeka vodi i vuče. I kao što je na velikoj lađi trostruko jedro, tako su i u čovjeku trovrstne namjere: neka je jednostavno dobra (propositum simpliciter bonum), neka jednostavnost zla (p. simpliciter malum), a neka posvema neutralna (p. omnino neutrum.) (p. 155). — Razmatrajući namjere treće vrste Benković izvodi da okolnosti igraju znatnu ulogu u tome da li će djelo proizašlo iz takve namjere biti dobro, zlo ili etički neutralno. Postojanje etički neutralnih djela bilo je jedno od teoloških pitanja tadašnjeg vremena, a njegovo pozitivno rješenje doprinosilo je oslobađanju od moralističkog rigorizma. Stoga je bilo važno prosuditi odnos okolnosti spram moraliteta djela. Navodi se (p. 156)

da prema moralnim pravilima Joannesa Gersona⁷ postoji razlika između okolnosti koje prate akt (*circumstantiae concomitantes actum*) te niti povećavaju niti umanjuju njegov moralitet i takvih (*circ. informantes actum*) koje sudjeluju u integraciji i oblikovanju djela obzirom na njegov moralitet.

Zatim se prelazi na razmatranje užeta na lađi (prije su razmatrana užeta u vezi sa jarbolom dok se sada radi o glavnim užetima lađe). Užeta simboliziraju *veze*. Diskurzivna metoda zalazi i tu u razgranate trihotomije i kvadritomije, a glavno se razmatranje, na liniji veze *confirmatio*, kao simbola Marijine stalne utvrđenosti u drvetu križa, koncentrira oko značenja *unire*. Pojam se klasificira u četiri vrste ujedinjavanja: *per cummulum* (nagomilavanje u hrpu), *per funiculum*, *per glutinum*, *per naturae vinculum*. Obzirom na vrijednost tih veza se kaže: »*primum non sufficit, secundum sufficit, tertium perficit quartum neutrum est*« (p. 158). Budući da je četvrta veza neutralna, razmatra se vrijednost prvih triju, te se izvodi da prosto nagomilavanje, jer znači samo vanjske veze, ne odgovara vezama dobra — »*non sufficit in christianis*«. Osuđenici u paklu tvore hrpu. »Tako su« kaže se dalje »zli i međusobno nesložni u crkvi ujedinjeni kao u hrpu, samo po broju, a ne po zasluži (tamen numero non merito)«, ibd. Takve kvantitativne vanjske veze prestaju, kad prestane djelovanje vanjskih sila koje su ih izazvale. Bitnije su veze one u kojima je sadržan moment zasluge — »*malos separat a iustis merito*« ibd. Taj način ujedinjavanja, simboliziran ovdje konopcem (*per funiculum*), odnosi se na veze koje nastaju vrlinama: *puritate*, *humilitate*, *charitate*. Tu već postoji kriterij kvalitativne supripadnosti, odnosno razlikovanja. Treći način ujedinjavanja, ovdje prikazan kao ujedinjavanje ljepilom ili cementom (*per glutinum seu cementum*), kao kad se radi o zidovima zgrade, znači najbitnije veze dobra. Temeljna je dakle misao da veza postiže to više svoju bit ujedinjavanja što više participira na dobru. Na vezama zla, koje ostaju samo vanjske, ne da se zasnovati neko unutarnje ujedinjenje (*unio*), kao uređeno društvo — *urbs, civitas*. Suprotno tome, veze prostog nagomilavanja narušavaju takvo ujedinjenje i mogu ga dovesti do rasula. Odatle proizlazi da zlo ne može postati konstitutivni faktor nekog stvaralačkog djela, da nema autentične stvaralačke snage, nego se javlja kao nesamostalna antiteza dobra. Ta u biti antropološka misao dana je ovdje u religijskoj perspektivi: »padom zlih anđela nebeska

⁷ Jean Gerson, francuski skolastički filozof (1363—1429), imao je znatan utjecaj u XV i XVI stoljeću. Neki naši humanisti, osobito oni koji su školovani u Parizu, rado ga citiraju.

država bijaše postala ruševna (civitas celestis ruinosa facta erat) ... Stoga je trebalo uzeti kamenje iz ljudskoga roda (ex genere humano) za izgradnju zidova kojima će se popraviti zgrada nebeskog obitavališta« (p. 159). Ugaoni kamen u temelju tog hrama jest Krist. Da bi se on čovječstvom sjedinio s onim drugim kamenjem koje potječe iz ljudskog roda trebalo je cementa tj. bitnog ujedinjenja u dobru, a to je dala Marija. Time je svojim savršenim pristajanjem uz dobro omogućila čovječanstvu da ponovo realizira svoje supripadništvo nebeskom obitavalištu.

Tako ova završna misao razmatranja upotpunjuje onu koja je, u vidu Salamonove izreke, navedena na početku. Tu je Marija zamišljena kao lađa koja iz daljine nosi utemeljitelju njegov kruh. Ukoliko je utemeljitelj ljudski rod, kao onaj od kojega potječe materija lađe i radi kojega se događa plovidba, nosi mu ta lađa iz domovine plod drveta života (što simbolizira Krista) putem kojega čovjek može uspostaviti svojstva svoje prave naravi te i sam stići u domovinu. Ukoliko je, kao agens liberum, utemeljitelj bog, Marija bitno sudjeluje u soteriološkom događanju. U alegoriji na kraju *Navigiuma* čovjek nije više prognanik i putnik koji čezne za domovinom, nego tu on u vlastitoj domovini sudjeluje u »gradnji zgrade dobra«, u uspostavljanju svoga zavičajnog mjesta, uključujući se u božansko stvaralačko djelo.

Kroz čitav *Navigium*, unutar religijski mišljene cjeline, središnje se pitanje kreće oko čovjeka i njegove sudbine, s akcentuiranjem generičke povezanosti ljudi u razrješavanju te sudbine: čovjek se spasava pomoću čovjeka.

*

* * *

Simbolika i religiozna namjena *Navigiuma* kontrastiraju sa realizmom opisa lađe, koji ponekad ide u tančine, a odaje dobro poznavanje predmeta, možda poneseno iz rane mladosti sa naših obala. Moglo bi se reći da je njegovo vrijeme, prožeto suprotnostima, utjecalo na pisca da spontano posegne za takvim načinom izraza. Također, na poseban način kontrastira sa voluntarističkom usmjerenošću sadržaja diskurzivna metoda koja bi, čini se, svojim raščlanjenim politomijama više odgovarala nekom racionalistički zahvaćenom predmetu. — Suprotnosti prožimaju i sam sadržaj *Navigiuma*. Voluntarizam je u toku svog razvitka i njegovih peripetija od Augustina do današnjih varijanti u filozofiji egzistencije pružao više mogućnosti da se

izrazi proturječan pathos ljudskog bivstvovanja — osjećanje napuštenosti, tuđinstva čovjeka u svijetu, ali i nade i čežnje za zavičajem — od intelektualistički usmjerenih pravaca. Nasuprot bespomoćnosti čovjeka, neizbježnosti brodoloma ukoliko se oslanja na samu svoju prirodu oslabljenu grijehom, ocrtava se snaga originalne ljudske prirode neiskvarene grijehom. Singularnost jedne ličnosti i njezinog djela dobiva realni smisao po uklopljenosti u univerzalnost sveljudskog zbivanja. — Filozofski značaj ovoga spisa može se, dakle, vidjeti u ujedinjavanju takvih različitih tendencija koje, u skladu ili proturječnosti, karakteriziraju doživljavanje tadašnjeg čovjeka.

Na kraju stoji, u pet elegijskih distiha (sl. 4),

»Testamentum eiusdem patris Benedicti:

Supremum quenquam sapientem condere velle

Elogiumque suum: quod sacra iura probant

In primis animam summo commendo creanti

Et miserum qua oritur defero corpus humi.

Et quia primevos genuit Northmannia patres,

Hoc tumulanda decet ossa relicta loco.

Funera parva mihi non pompa superba petatur,

Haud animabus open dant: magis illa nocent.

Si qua mihi remanent et debita nulla supersint:

Erogo pauperibus: et quibus esse solent«.

IV — RAD NA IZDAVANJU SKOTISTIČKIH SPISA

Za potrebe svojih studenata Benković je priredio jedan priručnik skotističke logike, u kojemu je sakupljeno ono što se je tada iz tog predmeta učilo na visokoškolskim franjevačkim zavodima. Tako se može zaključiti po predgovornim stranicama, iz kojih proizlazi prvenstveno pedagoška namjena knjige koja se: naziva udžbenikom ili priručnikom (epidicticon, odnosno enchiridion), premda je vjerojatno premašivala interese samo školskog izučavanja.

Iz Benkovićevog pisma generalnom ministru Franciscu Lychetu (odštampanog na početku predgovornog dijela u I svesku; sl. 6) vidi se da on ne smatra da bi mu pripadala neka originalna zasluga u razvijanju skotističke filozofije, nego da svoje nastojanje posvećuje u prvome redu tome da se što čišći tekst Scotovih djela učini pristupačnim javnosti i po tome pružajući. U tome pročišćavanju teksta od raznih pogrešaka pružali su mu, kaže B. B., ustrajnu pomoć studenti i tako skupa s njime stekli zaslugu da jače zasja Scotova suptilnost i oštrina uma. Scotovi spisi sadržani u ovome priručniku, kaže se dalje, već su bili izdani od Mauritiusa, no uslijed žurbe štampara (impressorum) uvukle su se mnoge pogreške koje je trebalo ukloniti. Njegov i njegovih studenata savjestan i naporan rad oko toga čini se da se je odnosio na uporedbe raznih tada postojećih tekstova, a ne samo na korekciju teksta Mauritiusovog izdanja.¹ — Osim toga je Benković logičkim spisima koji su u njegovo doba bili smatrani Scotovima nadodao traktate nekolicine tada priznatih i utjecajnih skotista.²

---

¹ Nije mi to bilo moguće konkretno provjeriti, jer biblioteke kojima sam se mogla služiti nemaju Mauritiusovo izdanje.

² To su:

Antonius Andreae, podrijetlom Aragonac, umro 1320. Savremenik i oduševljeni pristaša Dunsca Scota; »čudesno rasvjetljuje Scotove nejasnoće«. Napisao više rasprava iz područja logike i metafizike.

U predgovornom dijelu se zatim nalazi kratko Benkovićevo pismo učenicima (»ad Discipulos«), kao i odgovor učenika. Benković ističe ustrajnu i inventivnu pomoć koju su mu studenti pružali u napornom radu oko uspostavljanja čistoće teksta i uopće njegovog priređivanja za štampu. Ne želi sebe upoređivati s umom čovjeka koji je dao tako duboku nauku, nego smatra svojim zadatkom da marljivim radom doprinosi njezinom objašnjavanju i širenju. Nada se da će ovaj priručnik, nastao na molbe i poticaje studenata, biti koristan njima kao i ostalim suborcima u ovoj zajedničkoj palestri, te im preporučuje što marljiviji studij Scotove filozofije. U svome odgovoru studenti ističu zahvalnost što su pod njegovim iskusnim vodstvom uspjeli dobiti upotpunjenu i preglednu skotističku logiku za kojom su dugo težili i koja će im omogućiti da sada studioznije pristupe poslu. »Zdravo, poštovani oče, neka neraskidiva veza naše ljubavi sa onom iskrenom tvojom vjerom kojom si nas prigrlio vječno traje«, završava taj odgovor.

Zatim je tu dijalog u 35 heksametara, sastavljen vjerojatno od studenata, u kojemu uzimaju riječ: Bibliopola, Liber, Scotus, Benedictus, Discipuli. Razgovara se o sudbini i značenju ove knjige.

Benkovićevo izdanje izašlo je u Pavii (Papiae) 1520. god. u dva sveska, prvi svezak 14. aprila, drugi svezak 19. juna (v. slike 7 i 8); štampao: Jacob Paucidrapius de Burgofranco. Knjiga je veličine osmine (16×11), štampana lijepom humanističkom

---

Antonius Syrectus, minorit konventualac. Umro 1504. »Cvjetao« krajem XV stoljeća. Bio je »lector ordinarius« pariškog univerziteta. Njegovo djelo *Hebdomades Formalitatum recentiores secundum doctorem subtilem* doživjelo je više izdanja između 1490. — 1606. god.

Antonius Trombetta, rodom iz Padove, umro 1518. god. Minorit konventualac. Radio na izdavanju djela Dunsca Scota (*Comментарium Scoti in 1. Sententiarum*, 1472.) Kao profesor sveučilišta u Padovi došao na glas sa svojih rasprava. Biskup u gradu Urbinu. Od 1515. god. nosi titulu »Archiepiscopus Athenarum«

Joannes Foxal (*J. Anglicus*), porijeklom Englez; »cvjetao« oko 1490. god. Njegovo djelo *Expositio universalium Scoti* izašlo je u Veneciji 1508. i 1512. god. To je izvod iz šireg djela što ga je napisao u mladosti.

Mauritius de Portu, Fildaeus, porijeklom Irac. Minorit, nadbiskup u gradu Tuamu u Irskoj. Umro 1513. god. Kao profesor filozofije i teologije u Padovi bio je na glasu sa svoje učenosti. Napisao više rasprava iz područja skotističke filozofije. Priredio do tada najbolje izdanje djela Dunsca Scota.

Stephanus Burlyfer (također *Brulyfer*), porijeklom iz francuske Bretagne. Pripadao engleskoj provinciji; umro 1499. god. Minorit konventualac, prešao opservantima. Sljedbenik sv. Bonaventure. »Magister panisiensis«; došao na glas svojim filozofskim i teološkim raspravama.

goticom, sa naslovnim stranama izrađenim u pretežno renesansnom stilu. Iz Benkovićevog pisma Lychetu kao i iz (prije spomenutog) Glarolinog pisma Benkoviću se vidi da je Benković dosta polagao ne samo na jasnoću i dobru čitljivost teksta nego i na format knjige, kako bi čovjek mogao »svog Scota svugdje za sobom nositi«.

Na naslovnoj strani I sveska navedeni su spisi sadržani u čitavom izdanju, a onda se u naslovnoj strani II sveska opet navode oni koji su u ovome svesku sadržani. Naslovna strana I sveska (sl. 5) počinje: »Habes hoc in tantillo, candidissime lector, Scotice subtilitatis Epidicticon: *Universalium, Predicamentorum, Perihermenias, Elenchorum, Priorumque libros*; per eminentissimum cuiusvis discipline Monarcham Benedictum Benecovich Minoritane obser. profes. integerimum; generalemque sacre theologie lectorem perpetissimum, pristine integritati labore non modico ad discipulorum instantiam restitutos; *Posteriorum* et his addit opusculum, Scoto ipsi, mendose licet, attributum; *Sex et Antonii Andree principiorum* . . .«. Zatim se nabrajaju djela koja su ušla u II svezak. Njegova naslovna stranica glasi: »Hoc ex frontispicio scito humanissime lector, enucleatam *Mauritii hybernici super scoticis universalibus* enodationem; utilissimum *speculative grammatice* tractaculum, Scoto (emerito) attributum; *Joannis anglici super eisdem universalibus* clarissimam dilucidacionem; *Antonii sirecti et Trombete Formalitates*; necnon *Stephani burlifer in eiusdem Scoti formalitates epithomata*; hoc in enchiridiolo, prefato duce Benedicto, facilius omnium ubique studium summa diligentia concludi. Vale et delectabilius solito litteras colito.«

U tekstu su ovi traktati označeni i raspoređeni na slijedeći način (paginacija po listovima):

Volumen I:

Clarissimi doctoris subtilis *Joannis Duns Scoti*

Questiones acutissime super

Universalibus Porphyrii pag. 3—26

Predicamenta pag. 27—71

Perihermenias pag. 72—89

Super libros Elenchorum pag. 90—125

Questiones clarissimi doctoris

Antonii Andree super sex principiiis

Hilberti Poretani pag. 126—138

Questiones doct. subtilis *Joannis*

Scoti super lib. Priorum Analyticorum

Aristotelis pag. 139—186

Questiones utilissime, nuper reperte,
 subtilissimi doctoris *Joanis Scoti*
 super libros Posteriorum pag. 187—248
 Indeks na kraju I. sveske daje pregled sadržaja pojedinih
 pitanja.

Volumen II:

<i>Mauritii de portu</i> , ex ordine minorum; Theologie consulti; in questiones dialecticas Divi Joannis Scoti	
Expositio accuratissima	pag. 2—138
Subtilissimus tractatus de modis significandi qui gramatica speculativa dicitur; atque doctori subtili fratri <i>Joanni Scoto</i> ord. min. inscribitur; licet <i>Alberto de Saxonia</i> ab aliquibus attribuat	pag. 139—159
Expositiones questionum doctoris subtilis Joanis Scoti super universalibus Porphyrii, edite a Magistro <i>Joanne</i> <i>Anglico</i> ordinis minorum	pag. 160—244
Formalitates moderniores de mente clarissimi doctoris subtilis Scoti in florentissimo Parisiensi gimnasio compilate per excellentem sacre Theologie professorem magistrum <i>Antonium Sirecti</i> provincie Turonie ordinis minorum	pag. 245—265
Excellentissimi theologi magistri <i>Stephani Burlyfer</i> epithomata in formalitates iuxta doctrinam Scoti	pag. 266—274
Celebrimi Tuanensis Archiepiscopi <i>Mauritii de portu hybernatis</i> atque Theologi profundissimi in scoticas formalitates epithomata — —	pag. 275—276
Eximii Doctoris magistri <i>Antonii Trombette Patavini</i> in tractatum Formalitatum Scoticarum sententia ———	pag. 277—316

Na kraju II sveske nema općeg indeksa nego on stoji iza
 nekih od pojedinih spisa.

Većina traktata iz I. sveske prpisivala se je tada, po usme-
noj tradiciji, Dunsu Scotu, dok se danas smatra da ih nije pi-
sao sam Scotus, nego su nastali pod utjecajem njegove filozo-
fije. Sigurno potječu od drugih autora: *Questiones in librum I
et II priorum Analyticorum Aristotelis* (nepoznati autor) i *Quae-
stiones in librum I et II posteriorum Analyticorum*. Benković
dopušta mogućnost da se ovaj zadnji spis (kraće nazivan *Poste-
riorum*) neispravno pripisuje Scotu. Njegovim autorom smatra
se danas Ivan Kornalski. Traktat *Grammatica speculativa* sma-
tra doduše Benković da se s pravom Scotu pripisuje, ali ipak
navodi i drugu mogućnost pridjele. Autorom tog spisa se smatra
Toma Erfurtski.

Proučavanje ovih spisa danas bi, naravno, imalo značenje
jedino za specijalna istraživanja iz područja skotističke filozo-
fije i iz povijesti logike.

ZAKLJUČAK

Da bi se kompletirala jedna objektivna slika naše kulturne prošlosti bilo bi potrebno i nadalje obraćati pažnju ovakvim pojavama kao što je Benedikt Benković. On naime ne iskače naročito svojom nadarenošću i nekom iznimnom originalnošću, no upravo stoga može biti interesantan za psihologa ili kulturnog historičara kojega zanima tipično. Kao jedan tip intelektualca svog vremena on bi nam možda, u jednoj poredbenoj analizi, pomogao da uočimo crte česte u karakterima naših ljudi — illyricusa, schiavona i dalmata razasutih po manastirima, majstorskim radnjama, sveučilištima, pokretima reformacije i poprištima svih borbi Evrope.

Djela Benedikta Benkovića se u stranom svijetu čuvaju kao veliki rariteti; no ne postoje sadržajni prikazi niti studije o njima. Kod nas su jedva poznata. Trebalo bi ustanovama u našoj zemlji, koje imaju takva i slična djela, pružiti pomoć da ih i nadalje uzmognu ne samo neoštećena čuvati, nego i sudjelovati u upoznavanju naše javnosti s njima.

Ocijeniti Benkovićev doprinos u izdavanju skotističke filozofije tj. uporediti njegovo izdanje skotističkih logičkih spisa sa ranijima i kasnijim izdanjima, bila bi, naravno, stvar posebnih komisija koje se time bave (te se ovdje o tome i nije moglo raditi). No u ovom slučaju interes bi bio uglavnom historijske prirode i to više kao historijski kuriozitet nego kao izučavanje jednog važnog stepena u kontinuitetu tog procesa. Bilo bi ipak poželjno da ga bolje upoznamo kao jednog od naših prvih istraživača i izdavača skotističke filozofije. U tom pogledu imamo priličnu tradiciju i međunarodni ugled koji danas održava Karlo Balić kao predsjednik Skotističke komisije u Rimu.

Prirediti jedno moderno kritičko izdanje djela Benedikta Benkovića trebala bi da bude stvar bliže budućnosti, jer u ovoj formi kao što ih imamo ona su pristupačna samo uskom krugu. S time u vezi bi trebalo detaljno utvrditi u kojim je on sve ustanovama i zemljama djelovao, jer bi se vjerojatno moglo naći još neko njegovo djelo u rukopisu.

Résumé

Benedictus Benkovich n'est pas un penseur d'une originalité et d'une vigueur philosophiques de premier plan, cependant l'étude de son oeuvre tient nécessairement une place dans le cadre des nos recherches pour l'histoire de la philosophie croate. Il vécut vers la fin du XVe et dans le premier quart du XVIe siècle et puisa plus son inspiration dans la tradition médiévale que dans la Renaissance. Cependant, sa pensée révèle des influences humanistes.

D'origine croate, né probablement aux environs de Zadar, il passa une part de sa vie à l'étranger; mais en tant que frère mineur il appartenait toujours à la province de Dalmatie. Les circonstances de sa vie ne sont connues que partiellement. À partir de 1517, il fut professeur à la faculté théologique du *Studium generale O. F. M. Aracoeli* de Rome. En 1522 *Paulus de Soncino*, général du O. F. M., le désigna comme son commissaire pour résoudre les controverses nées entre les couvents des observantes d'une part et ceux des réformatés (martinians) de l'autre, dans les villes de Breslau et de Goldberg. La sentence formulée par B. B. à Prag et signée par *Louis*, le roi de Bohême, le 28. VI 1522., est remarquable par la tendance à l'objectivité et à l'exactitude des principes bien qu'elle contient encore un certain défaut de tolérance si l'on considère la tactique qu'elle préconise. B. B. est mort en 1523.

Le *Navigium beate Marie virginis*, imprimé à Lyon en 1498., est attribué à B. B. comme son oeuvre original. — Dans la vue générale des quatre causes aristotéliennes, et suivant la méthode discursive accoutumée de la philosophie scolastique, l'auteur saisit le drame religieux de la chute de l'homme, sa lutte persistante et vaine pour une revendication autonome du fruit de l'arbre de vie qui croît dans son pays natal; il indique une issue possible par la médiation de Marie qui comme un navire le sauve des eaux funestes du grand fleuve où il est naufragé. Dans la description des données émotionnelles de la vie psychique de Marie on peut trouver quelques images anticipant sur les métaphores psychanalytiques. Le tout est pénétré d'une psychologie ainsi que d'une métaphysique volontaristes, issue d'école scotiste. Dans la singularité humaine de l'homme (ici concrètement Marie) l'auteur souligne la solidarité, matérielle et formelle, du genre humain, sans laquelle l'oeuvre de salut s'écroulerait. Parce que le bien est l'essence de cette médiation, comprise en sens de communication, réédifie la cité céleste, qui avait été ruinée par la chute des anges, au moyen d'une entreprise où Dieu et les hommes sont solidaires. Par son affirmation essentielle du Bien, Marie rend possible cette entreprise. Sans la solidarité dans le Bien, le salut est impossible.

A la demande de ses étudiants de philosophie B. B. prépara un manuel de logique scotiste. Le livre, en deux tomes, sortit à Pavia en 1520. A côté des pièces de logique attribuées par la tradition à *Duns Scotus* il comprend les écrits de plusieurs auteurs scotistes qu'on étudiait dans les cours de philosophie dans les écoles supérieures franciscaines de cette époque. B. B. souligne en premier lieu le but pédagogique de son édition.

Etant donné que des circonstances de sa vie comme peut-être aussi de son oeuvre on n'a pas jusqu'ici qu'une connaissance partielle, il s'offre le devoir de la compléter.

Bibliografija

- Bencovich Benedictus: *Scoticæ subtitatis epidicticon*, vol. I, II, — Papiæ 1520.
- Benedicti, Benedictus: *Navigium beatae Mariae virginis*; coll. »Stella clericorum«, 6. — Lugduni 1538.
- Begna-Benkovič, Alfred: *Stammbaum der Familie*, Wien 1890. (rukopis).
- Benvenuti, Angelo: *Storia di Zara*, (dal 1409—1797) Milano 1944. god.
- Boxich Constantino: *Orazione sacra*, Zara 1842.
- Brusić Vladislav: *Popis provincijala Franjevačke dalmatinske provincije s. Jeronima ranije Sv. Serafina*, Zadar 1949. (Rukopis).
- Crévier, Jean Baptiste Louis: *Histoire de l'université de Paris*, — Paris 1750.
- Doelle Ferdinand: *Die Obserwanzbewegung in der sächsischen Franziskanerprovinz* — Münster 1918.
- Duboulay, César — Egasse: *Historia Universitatis Parisiensis*, — Parisiis 1665.
- Fabianich, Donato: *Storia dei frati Minori*, Zara 1864.
- Farlati, Daniel: *Illyricum sacrum*, Venetiis 1765.
- Filipović, Vladimir: *Filozofija Renesanse*, Zagreb 1956.
- Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, Leipzig 1925—1938.
- Gliubich, Simeone: *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, — Vienna 1856.
- Harapin, Josip Teofil: *Razvitak filozofije kod Hrvata*, Croatia sacra, — Zagreb 1943.
- Haselbeck, Gallus: *Urkundenbuch der älteren thüringischen Franziskanerprovinz*, Bd. I, Heft I—III. — Fulda 1925.
- Heyer, Carl Georg Friedrich: *J. Siebmachers Wappenbuch*, — Nürnberg 1873.
- Jurić, Šime: *O inkunabulistici u Hrvatskoj*, Vjesnik bibliotekara Hrvatske, — Zagreb 1960.
- Kukuljević-Sakcinski, Ivan: *Marko Marulić i njegovo doba*.
- Marković, Franjo: *Filozofskije struke pisci hrvatskoga roda s on-kraj Velebita u stoljećih XV—XVIII*, Zagreb 1882.
- Pellechet, Marie: *Catalogue General des incunabules de France*, — Paris 1897—1909.
- Ruich, Marcolauro: *Blassone genealogico di tutte le famiglie nobili della città de Pago*, — 1784. (rukopis).
- Sbaralea, Jhannes Hyacinthus: *Supplementum et castigatio ad scriptores trium ordinum S. Francisci*, etc. Romæ 1908—1921.
- Scotus, Duns Joanes — *Opera omnia* T. I., — Civitas Vaticana 1950.
- Scotus, Duns Joanes: *Scriptum super primo sententiarum*, — Papiæ 1517.
- Scotus, Duns: *Philosophical Writings*, Nelson 1963.
- Waddingus, Lucas: *Scriptores ordinis Minorum* etc. Romæ 1906.

placitis duabus Custodis p̄fuit sed illi alteri inf̄
rioris Saxoniæ de cetero subesse debeant & tene
antur. Acta sunt hæc in aula gr̄iosæ domi Petri
de Rosenbergt. intra artem Pragensem coram
Fr̄ncis in Christo p̄re & dno Joanne Zastf adm̄inis
trator & dno Ernesto preposito ac dno Nico
lao haureta scolastico eccl̄esiæ Pragæ jurispon
tifijs doctoribus Necno gr̄iosis ac Magnificis
dnis Petro de Rosenbergt. dno Zdenko Leone
torius militi Regni Bohem̄ Burggrabio seu
Viceroge dno Christophoro de Schuamburg
alysq; multis tam eccl̄iasticis q̄ militaris ordinis
iuris. Cum honorabili domo Joanne Caube
de Nouocastro sacra aptata & imp̄iali auct̄e
publ̄o Notario & p̄bitero Rothomagen̄ dioc̄
presentib; Die uero & anno quib; supra

Sit laus deo

ego fr̄ benedict; benkovič; qui supra
testificor totū processū p̄dictū eē fr̄
delissime q̄ scriptū p̄rise ita sicut
actū ē inter p̄res p̄vinciarū boem̄
et saxoniæ ita q̄ in se nihil q̄m̄cat
diminutū ut additū in cui; ver
fidem me ipsa manu q̄ scripsit subscri
psi ac eundē sigillo meo ap̄p̄ci
cio munive feci

6

Navigium beate Marie virginis
a venerabili patre Benedicto Benedicci
ordinis Monachi: conventus diui
Bonaventure: sacre theologie
professore: et diuini verbi
declamatore seruiss
tissimo editū.

Navigium beate Marie.

Nauis huius processus pro tota quadragesima. Omne agens secundum philosophum in physica agit propter finem. Est autem duplex agens. scilicet liberum quod agit a proposito et intendit de per se ipsum finem. Aliud est agens a natura et hoc intendit etiam ipsum finem saltem in ratione primum efficiens siue in religione; et in his non cadit casus et fortuna; in primis autem sic. et hec prout colligi ex Scoto in primo dist. 11. q. 1. arti. 11. Ad propositum in primo quadragesima debemus opus miraculi construere; hoc est: nauim intemerate Marie. Omnis autem operis reperibiles sunt quattuor cause. scilicet

- 1. Efficiens.
- 2. Finalis.
- 3. Formalis.
- 4. Materialis.

Similiter et in hoc opere et in his quattuor consistit summa huius processus. Agens ergo siue causa efficiens huius nauis Marie fuit duplex. Primum fuit liberum. scilicet diuina omnipotentia que merita liberalitate non necessitate hanc nauim dedicauit: et eius medio hominem naufragum

rem liberaret. Omnis enim operis nitas ad equa sunt coniungenda et per se libera. Aliud fuit agens a natura: et istud est necessarium. Illud est quod a natura agit necio agit: et istud agens fuit humanum genus siue natura hominum; quod necessario respectu sui redimenda erat: et hoc medio huius uirginis. Et id clamat Salomon ubi. 8. Nusquam forte quis inueniet. Unde illa tandem inuenta dicitur uerbum assumptum. facta est quasi nauis etc. Pro quo notandum quod recte Sapiente/dens ab initio fecit hominem iustum et rectum; sed ipse infirmitas se immiscuit quodammodo. Posuit enim eum in paradiso uoluptatis. Gen. 11. ut in hoc ostenderet dignitas hominis. Loca enim proportionabiliter se debent habere ad loca quorum ad totam naturam et proprietates. Unde est quod latrones in foueis tenebris; et a copedibus locantur ut ostendat eos fuisse in tenebris peccati et copedibus diaboli. In hoc ergo quod positus fuerat homo in paradiso terrestri; significabatur quod sicut in illo erat omne lignum pulchrum visu; sic in homine inibi locato seminaria totius uirtutis. Per dispositionem et statum illius signabat rectitudinem et obedientiam potentiarum ad iustitiam. Per lignum uite significabat liberum arbitrium quo uiu

Sl. 3 Prva stranica teksta Navigiuma.

Navigium

Tursum sunt sapite etc. Cui te
 byllo parissime castirat. Lu. j.
 Turum ad cognosco. Indui te
 subeilib? p croinationē paup?
 raris. Lu. j. Pānis est inuoluit
 et Tob. v. Pauper? vitā gen?
 mas. Dedi armillos in manib?
 tuis p acceptationē operā tuo
 rū. ps. Nō in sacrificijs tuis ar
 guā te: holocausta sūt tuis etc.
 Et torquet circa collū tuā. que
 sūm Diero. est ornamentū mus
 lierū pēdēs s collo supra pecc?
 ideo signat diuinorū medicatio
 nem q cor marie torā sibi pēdi
 cauerat et mirifice decorabat:
 In medio hui? torquis? seu ca?
 tene lapis preciosus mire pul
 churadinis et virtutis christus
 vcs pēdebat: q: in eo sp r dō
 carissimo thesauro cor hēbat
 Mat. vj. Tibi est thesaur? tu?
 etc. s sūm Aug. oia verius ē vbi

amat q vbi animat. Et inuoluit
 lap os tuā: p doctrine eloquē?
 riā: qua dicta est magra eudge
 listaz. Coñ. iij. Sicut vitis coc
 cines labia tua: et eloquiū tuū
 dulce. et circulos in aurib? tuis
 p obediētiā ad diuina pcepta.
 ps. xliij. Audi filia. Comedisti
 similitā interne consolationis: et
 oleā spūalis recreationis: et mel
 supne cōtēplationis. et pfectisti
 in regnū: q: facta es regina ces
 loz. Vester. ij. Posuit diadema
 regni in capite ei?. Et egressus
 est nomen tuū in gētes. Luc. j.
 Ecce enī ex hoc brāz etc. q: pfe
 cta eras i decoro. Et sic ps quō
 b arena pfectiois innūera fuit
 sed fuit munita p sui hūilitatē
 et innumerosa: q: oim scdōz ha
 buit pfectionē que semp vt ore
 na manebat secus decursus di
 uinarū aquaz. i. gratiarum.

¶ Testamentū eiusdem patris Benedicti

Supremam quenq? sapientem condere velle
 Elogiumq? suum: quod sacra iura probant
 In pumis animam summo commendo creati.
 Et miserum que outur desero corpus hūmi.
 Et quia pumeuos genuit Non: hūmannia patres.
 Hoc tumulanda decet ossa relicta loco.
 Funera parus mihi non pompa superba petatur.
 Naud animabus opem dant: magis illa nocent.
 Et qua nūpi remanent: et debita nulla superant:
 Et ego pauperibus: et quibus esse solent.

553138.

Habes hoc in titillo/Can.

didissime lector. Scotice subtilitatis Epidictico: **U**iusq; v; **P**edicamentoz **D**eribermentias **E**lechoz **P**ro:uq; lib:os: p em: nentissimū cuiusuis discipline **M**onarchā **B**ndictū **B**ecouch **A**moritāe obser. ptes. integerimū: gijaleq; sacre theologie lector: ē pmissimū p sine integritate labore nō modico ad discipuloz instātiā restitutos: **P**osteriq; & his addit opusculū. **S**coto ipsi mendose lz attributū: **S**ex ē **A**nto. andree pncipioz **M**aurit; **A**ngliciq; super **S**coticis vltibus enodationum: **N**ecnon de significandi mō: **S**urrecti **A**ntongq; **T**rombette **F**ormalitaz aliozū iam terti lima cōnectunt libelli.

Et si correctoribus illis Bñ dico magis ac magis ipsi grā agas habeat quon pta. n. dūtaxat p p:ro: cro:na a reddidit cādoze sz & cū illis inserta tati enchiridiolo volumina impium curauit. **E**t q tractatulos ditissimū Scotice acuiratis supel lectorem detinentes: paruulo pures pēio ad perfectio rem sciaz oīuz capaci tate: cū ānetis vres vt re cō lito viro & fama & merv to d eter nū pcc ruer.

Sl. 5. Naslovna stranica Benkovičevog izdanja *Scoticae subtilitatis epidicticon.*

Benedictus Dalmata/obseruatiōe Bencitane professor/Generalis sacre
Theologie lector/En iudicissimo patri fratris Franciscoly hero Thetelo/
scz Donarcho/Philosof/Toit/Quoniam viditio Bencitane/ felicitate.

Umen si quāto scilicet proptus/ tanto illustrius pf Reueren/
dissime Min^o nec splendore attulerit nostruz hoc quom
te corāprodierit/ anatiūcedz sit Xenod. Tota id Soci
Logice est/ Chuzuz/ Predicamētoz/ Periphermentae/ Et
chouuz/ Pūo:ūq/ Lib^o pūstino me nūper et e car. deit/ in
nuente Sec. restituit/ Stū. i. m. b. n. a. n. o. p. e. r. e. i. d. n. i. s. i. s. a. l.
le) profutuz ipm. ord. sal. cul. acuitate/ subtilis non ē Seo
tue ipse/ sibi/ e merito/ vendicauit. Tam profecto explosum/ ebsurum/ sa
lebo sumqz illud i dem/ unctouime offerbatur aspectu/ rē non legi/ tū/ at
videri/ rē/ quiret. In defesso tandem labore correctū mendisqz ḡ plurimū p
me Teruz imp:it/ ē sū/ i. s. s. i. Nec ideo velim pūce/ his efformatū/ qz Scoti
credi/ Jerim/ epue/ Pōsticuz/ tractatū/ quom nedū acuminē sed tantū nū
latenuz rē/ i. s. a. m. a. c. e. l. e. b. r. i. v. a. l. e. a. t. Nec r. i. q. u. e. ē. t. a. n. n. e. r. o. s. a. d. d. i. s. t. i. c. t. e. l. i. t. e. r.
l. e. / quod illis in emendā dte aliquatūlus insu/ daueris/ quom id alū tā diu
perfererit. Sed rē per nulluz illud/ Enebirdon/ Sarcina grauitū/ aut
tata/ liboz/ leuioz/ cū/ s. d. e. p. o. n. d. e. r. e. / t. o. r. i. / a. s. c. o. r. t. e. / a. c. u. i. t. e. i. d. u. e. r. s. a. r. d. i. q. z. / v. i. s. t.
pūnaz/ studū/ r. i. n. i. t. e. r. i. s. / o. b. a. c. c. i. d. e. m. d. a. t. i. a. d. / q. u. i. s. l. e. c. a. d. e. l. a. t. i. o. n. ē. / f. a. c. i. l. / r. e. d.
deretur/ sic sūma/ hēz/ rē/ cēlso/ d. s. i. g. n. e. t. i. s. / e. r. / u. s. / t. u. o. / f. e. l. i. c. i. s. s. i. m. o. / n. u. m. / i. m. i. / g. r. a.
a. i. s. s. i. m. a. / r. e. d. i. t. a. u. m. / a. d. u. z. / g. r. a. u. i. c. u. i. u. e. / (v. i. n. o. m. n. i. b. u. s.) / s. e. n. t. e. t. a. / a. / d. i. g. n. i. t. a.
a. i. s. t. i. a. q. / i. n. e. d. i. s. t. / a. g. g. r. e. d. i. a. / a. u. s. t. a. / r. a. d. i. o. s. / d. e. h. i. n. e. / f. a. r. t. i. / l. u. r. i. n. e. / h. i. e. n. e.
o. i. m. / m. e. n. t. e. s. / i. l. l. u. s. t. r. i. c. e. / S. o. l. / n. / i. s. / e. s. / q. u. o. / c. e. l. e. b. e. r. i. m. i. s. / p. e. n. i. s. s. i. m. i. s. q. z. / t. o. l.
v. i. s. i. s. / n. o. s. t. e. r. / h. i. c. / f. a. c. e. r. / m. i. o. z. / o. r. d. o. / c. o. d. e. c. o. r. a. t. / q. u. o. t. / i. n. n. u. m. e. r. i. s. / d. o. c. t. r. i. n. i. s. / a. n.
t. e. c. e. l. l. i. s. / D. u. n. u. s. c. u. l. u. z. / q. u. i. d. / s. e. n. t. a. s. s. e. / d. i. x. e. r. i. s. / d. i. s. t. i. m. e. / P. r. e. c. t. o. s. i. r. a. t. t. e. / q. u. i. p. p. e.
b. a. u. d. / p. a. r. u. m. / e. / m. i. n. i. m. a. / s. e. p. i. s. s. i. m. e. / a. s. s. i. r. e. / E. t. / s. i. / l. a. u. d. i. s. / n. o. s. t. r. a. / i. n. / h. i. s. / q. u. i. d.
p. i. a. m. / r. e. l. i. t. / o. b. / l. a. b. o. r. e. z. / i. n. / d. u. l. t. i. t. a. / S. c. o. t. i. c. a. / i. n. / q. u. a. / r. e. / s. u. o. / s. o. l. / l. u. m. i. n. e. / s. u. l. g. e. r.
o. c. u. t. t. e. / a. l. i. u. s. / e. x. t. e. l. l. e. n. d. a. / P. e. r. / D. a. u. r. i. u. m. / a. t. o. / s. i. f. a. b. i. e. / t. a. m. / p. e. r. / a. c. t. u. m. / i. n. / l. i. t.
v. i. q. / d. u. b. i. t. u. z. / s. e. d. / i. l. l. a. / d. e. h. i. n. e. / n. i. m. i. a. / i. m. p. s. s. o. r. u. z. / q. u. a. / s. e. p. e. n. u. m. e. r. o. / v. t. / a. s. s. o. l. e. r.
v. i. n. t. u. r. / c. e. l. e. s. t. i. t. a. t. e. / i. n. / s. a. b. i. e. / a. d. e. o. / i. m. p. r. e. s. s. u. z. / r. e. / a. p. u. d. / H. o. m. e. r. u. m. / i. l. l. u. m. / T. h. e. r. s. i. t. e. s.
s. i. n. e. / m. o. / d. u. d. i. c. i. o. z. / i. l. l. u. c. / e. x. t. e. r. i. t. / A. p. o. s. t. / a. n. t. / a. s. s. i. d. u. s. / f. u. i. c. i. t. / d. i. s. c. i. p. u. l. o. s. / s. e. b.
q. d. / i. a. m. / d. o. c. t. e. / D. a. u. r. i. u. s. / s. o. l. i. t. a. / p. o. s. t. / m. o. d. u. / i. n. / c. u. r. t. a. / b. i. b. l. i. o. p. o. l. e. / J. a. c. o. b. i. n. a. n. o.
d. e. m. u. / C. a. l. c. o. g. r. a. p. h. o. / T. e. i. n. e. n. s. i. / i. n. / s. t. u. d. i. o. / s. i. m. a. / n. o. s. t. r. a. / a. f. f. a. b. i. e. / c. o. s. p. i. t. a. t. u. z. / t. u. e.
a. m. p. l. i. t. u. d. i. n. i. s. / n. o. m. i. n. i. / q. u. a. l. e. c. u. q. z. / s. i. / i. n. / p. e. r. / p. e. t. u. u. m. / m. e. / s. e. r. u. l. i. t. i. s. / m. e. n. u. m. e.
t. u. z. / p. u. n. c. t. a. t. a. / v. t. / m. e. a. / s. e. r. / o. p. i. n. i. o. / f. r. o. n. t. e. / d. i. c. a. t. u. r. / E. t. / n. o. / v. t. / a. l. i. a. s. / v. l. l. o. / c. o. m. a.
c. u. l. a. r. e. / e. r. r. o. r. / i. n. / m. e. z. / f. r. e. q. u. e. n. t. i. / a. s. s. i. d. u. a. q. / m. e. o. u. m. / l. i. t. e. r. a. t. o. r. u. m. / s. t. u. d. e. n. t. i. u. m.
o. s. s. i. n. e. n. t. i. a. / i. m. p. r. e. s. s. i. o. n. i. / m. a. n. d. a. t. a. / a. d. e. o. / v. t. / o. m. n. e. s. / p. i. n. e. / l. i. t. e. r. e. / h. a. b. e. r. e. n. t. / p. e. r.
i. p. s. o. i. m. a. / l. i. u. d. e. n. t. e. / s. e. p. i. s. s. i. m. e. / p. o. n. t. / r. e. / p. o. n. t. / a. / n. t. a. / r. a. / q. u. a. / i. n. / p. r. e. s. s. / e. n. u. o. / d. u. s.
i. d. / n. e. r. t. / o. p. o. r. t. e. r. e. t. / i. l. l. i. c. o. / r. e. i. m. p. r. i. n. i. / T. u. o. / m. o. d. o. / s. i. / p. u. a. l. u. e. r. i. t. / i. n. / d. i. c. t. o. / t. u. e. / p. o. r. e.
v. i. t. / d. o. c. t. i. s. s. i. m. o. z. / o. m. n. i. u. / q. u. e. z. / r. e. c. u. m. / s. e. n. / p. e. r. / e. x. t. a. t. / n. e. c. e. s. s. i. t. u. d. o. / s. i. n. i. e. / s. u. b. j. e. i.
T. u. i. s. / n. / p. r. e. f. e. r. i. m. i. t. e. / l. i. t. e. r. o. / v. e. n. e. r. a. t. u. r. / c. o. l. u. m. / a. d. u. a. n. t. / q. u. o. m. / i. n. / t. a. n. t. i. u. m.
p. r. o. p. t. a. / v. i. r. t. u. e. / a. s. s. i. g. n. i. u. m. / e. u. c. c. u. s. / o. p. e. m. / i. l. l. i. s. / a. t. t. u. l. e. r. i. s. / s. a. l. u. t. a. r. e. m. / N. o. s. t. r. a. m.
e. r. g. o. / h. a. c. / q. u. e. s. t. o. / l. e. t. o. / v. t. / t. o. u. m. / s. e. m. p. / f. u. i. t. / a. n. i. m. o. / l. u. c. u. b. a. t. i. s. / d. i. c. u. l. a. s. / s. u. s. c. i. p. t. a. z.
q. u. a. / s. i. / t. u. a. m. / c. o. m. p. o. b. a. t. / p. e. r. / r. e. u. e. r. e. n. t. i. a. m. / s. e. n. s. e. r. o. / g. r. a. t. i. o. r. a. / v. t. / c. e. n. s. e. r. o. / I. p. s. i.
c. e. t. e. r. i. s. / n. o. s. t. r. o. / v. t. / f. u. e. r. i. t. e. / t. o. n. t. e. / i. n. / s. u. t. u. r. u. m. / e. t. a. n. a. t. u. r. a. / c. o. g. n. o. u. e. r. i. t. a. / V. i. s. t. e.
p. a. t. e. r. / A. m. p. l. i. s. s. i. m. e. z. / B. e. n. e. d. i. c. t. a. m. / q. u. i. / t. u. i. / e. s. t. / n. o. m. i. n. i. s. / o. b. s. e. r. u. a. t. i. s. t. i. m. / v. o. / i. t. u. s.
p. i. e. t. a. t. e. / s. o. u. e. a. c. t. u. e. r. e.

hoc esse puerisibile cum homine. Sc.
 cundus paternitas si diffinitio est.
 tunc impossibile est aliqd. t. re. p. bō
 ; sic. quia cognoscere omnia sub pro
 p. ita ratione impossibile est cuticōs.
 Si tunc opz cognoscere omnia sub
 p. p. ita rōne: impossibile est ip. s. u. z. dif
 finitionem habere siue diffinitio: sed
 non habens diffinitio: non habz
 scientiam: quia diffinitio est medius
 in demonstracione per Aristotelem.
 ergo sequitur q. impossibile ē aliqd
 habere scientiam.

Ad primam rōnem: q.
 illa probat
 nullum posse diffinitū nisi oia cognos
 scat in r. h. r. hoc est p. c. s. u. z. Ad ali
 ud q. non opz cognoscere omnia sub
 quoz ad inuicē cognoscere utrunqz
 sub p. p. ita rōne: sed sufficit q. cogno
 scat utrunqz in r. h. siue in particulari.
 Ad aliud qz per idem q. diffinitio
 cognitio alicuius si hērit p. p. ita rōne
 seu cognoscit s. b. terminata rōne: q.
 alia nō cognoscant nisi tū in r. h. sc.
 53135

Subtilissime Qñes Doct. subtilis Frannis Duns Scott super 7a/
 gogis Petri p. r. t. Arist. Predicamentar. Peribtermentar. ac 4. l. e. b. e. z.
 lib. vna cā qñibus clarissimi doctores Antony and. super sex punct.
 p. p. o. s. t. porr. Necnon Qñes etudā Scoti super lib. Prioz &
 Posteriorz Arist. fuisse hñt. Que oēs antea p. l. u. s. e. m. d. o. s. e. ac
 salubrose hēbant: nō sō p. R. e. u. e. r. e. d. u. n. p. fratre Indictum
 de Couz de Balmata / in nouo / an / ordino / generali / sacre
 Theologie / lectione / exactissime / recognouerūt / isqz / m. l.
 d. o. expurgata: ac p. s. s. i. m. e. salutē / restituerē / offerunt.
 Pape impetū per solentē viz Jacob Pauer
 drapin de Burgo franco. Anno Christiane
 salutis vigesimo supra mille simum
 quinquiesqz centesimuz. Dec.
 mo quarto die / A. d. e. n.
 mo Aprilis.

et quodlibet ad id quod dicitur in
 principio ipse continetur in negat
 quod est in medio ad dependens ad opo
 et in fine ad distinctionem realis
 et materiae rebus dicitur est superius.
 Et ad decimum respondetur ad ma
 teriam negando ipsam ponendo quod uni
 cuique ubi coexistat suum proprium in
 deo deum non possit. Sicut est ad
 dicitur in tertio: et manna ubi quom
 admodum animal hominis. Ita in di
 viduum anima sic identitatem indivi
 duo hominis: ita per hominem si ani
 malis sine distincta numero et indi
 vidua: non est sunt distincta reale.
 Et ad nonum possit concedi quod
 cum distinguuntur formaliter distin
 guuntur numerate quod quocumque di
 stinguuntur formaliter distinguuntur
 quod numerate. ita possit admitti quod
 deus infinitatem de proprietate indivi

duis materiae quam contrahit. tunc
 do quod excellentiam habeat propriam
 in materiae propriae immoderatae. Et
 in an. 4. met. Et quomodo dicitur que
 cumque distinguuntur formaliter quod
 ratio distinguuntur specificiter. Ubi
 est quod quid dicitur que est ratio distinguendi
 est in generaliter ubi esset extra genus
 non sequeretur. Et quomodo inferitur est
 distinguitur ipse ergo distinguitur numero.
 Ita possit negari in aduersarios con
 actio et passio distinguuntur species tam
 sunt unus motus numero ut ipsi vi
 cunt. ipsa in admittit non legit distin
 guuntur numero ergo realiter deum est.
 Et ad undecimum quomodo arguetur
 Franciscus de marchia. Illa que ha
 bent reale et essentialiter diversitas tot
 mas et. ut in rex. Et hoc dea sufficit
 pro declaratione formalitatum.

§ IIIJS

Et deinde Lectio candida / Luculissima / Dicitur hibernica ord. min. sup
 Scoticae vltima / Eodandem: vna est purissimo Grammatico speculati
 ue tractatulo: Scoto attributo: Necno Joannis anglici sup eisdem vltimo
 clarissima dilectissimae Antonij hirci / et Trubere formalitates ac
 Strubani burleser in eiusdem Scoto formalitates / Epithomataz
 Auctus obus / antea varija calligraphoq; characteribus /
 Invenit / ac me doctissime do p Reueren. p. hirci Bndictio M
 touich Dalmaris innotuit obier. auali sacre Theologie
 Interiem: exactissima recognoscere purgatis: ac et er
 rone et vno absolutis: Facillimmo hinc sponit
 Papie: per solent vty Jacob Paucidragus
 de Durgotrico. Anno salutiferi partus
 1520. Die 19. mensis Junij.

BEGNA (anderes Wpp.)

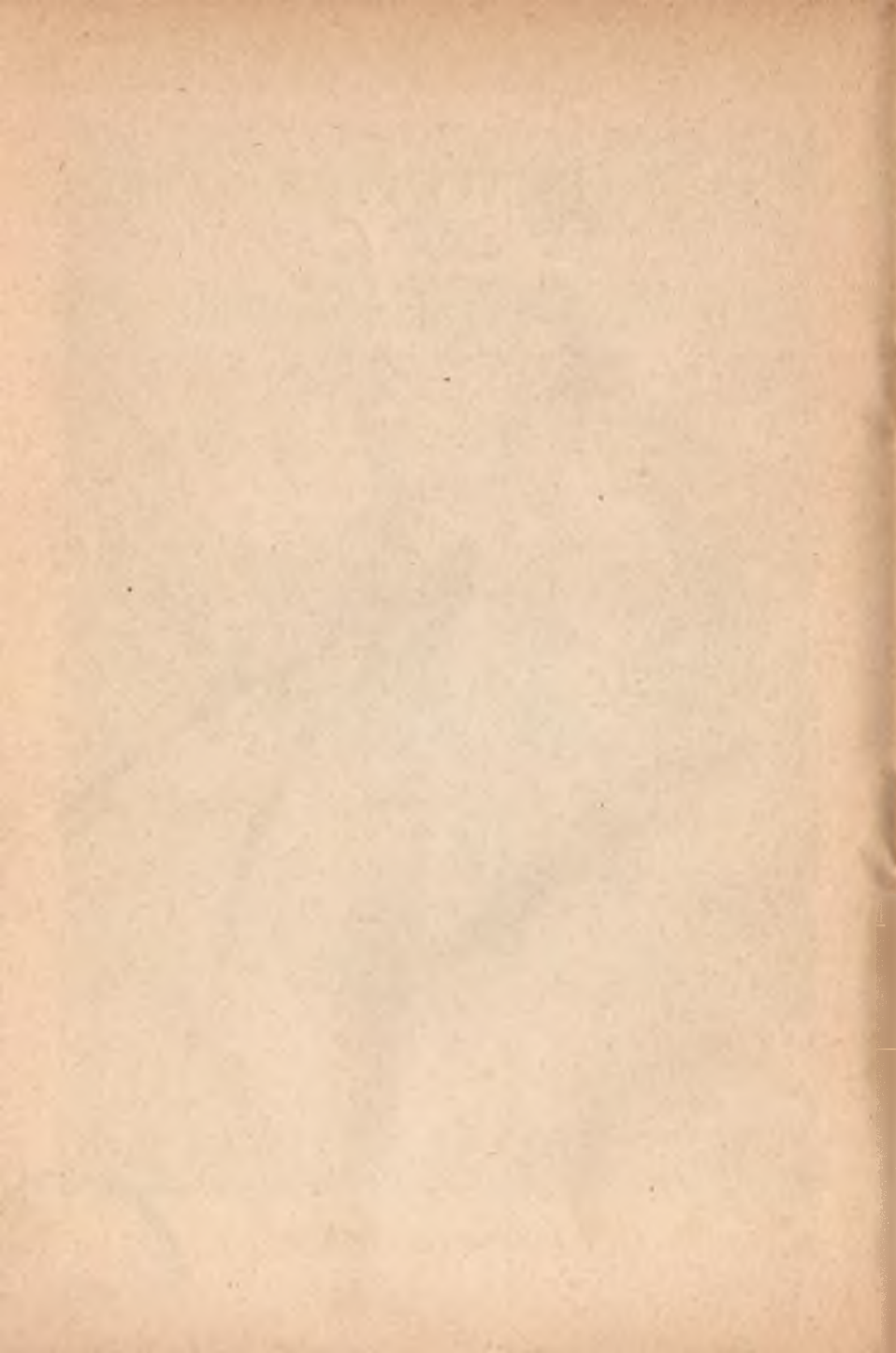
Sl. 9. Grb porodice Begna.

BENCOVICH.

Sl. 10. Grb porodice Benković.

S A D R Ž A J

Uvod	5
I — Napisi o Benediktu Benkoviću u našoj literaturi	9
II — Rekonstrukcija biografskih momenata	13
III — Originalna djela	20
IV — Rad na izdavanju skotističkih spisa	31
Zaključak	36
Resumé	37
Bibliografija	39
Popis slika	40